

“ΚΑΜΠΟΣ” ΧΙΟΥ

ΕΝΑΣ ΤΟΠΟΣ ΠΟΥ ΓΟΗΤΕΥΕΙ

ΚΕΙΜΕΝΑ:
ΦΑΝΗ
ΑΝΑΙΡΟΥΣΗ/
Αρχιτέκτων
ΛΕΩΝΙΔΑΣ
ΜΥΛΩΝΑΔΗΣ/
Αρχιτέκτων
ΘΕΟΦΙΛΟΣ
ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:
ΦΑΝΗ
ΑΝΑΙΡΟΥΣΗ
ΛΕΩΝΙΔΑ
ΜΥΛΩΝΑΔΗ
ANNA
ΚΑΛΑΪΤΖΗ

ΗΤΑΝ το 1957 όταν αποφασίσαμε η συνάδελφός μου Φανή Αναίρουση και εγώ να μελετήσουμε την αρχιτεκτονική του Κάμπου της Χίου, σαν θέμα για την διπλωματική μας εργασία στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Ε.Μ.Π. Ολόκληρο το καλοκαίρι εκείνο γυρίζαμε τα στενά δρομάκια ανοίγοντας αυλόπορτες, αντλώντας πληροφορίες από τους κατοίκους, αποτυπώνοντας ετοιμόρροπα ισόγεια και προσπαθώντας να βάλλουμε σε κάποια τάξη τα στοιχεία που περισυλλέγαμε από τα ερείπια που μερικές φορές είχαν μετατραπεί σε σταύλους.

Η ΑΥΛΗ ΤΟΥ ΠΕΡΛΕΑ, με το σπίτι, τον μάγγανο, την στέρνα και το περιβόλι σε αρμονική συμβίωση. Κάτι ανάλογο περιγράφει ο περιηγητής JYLIEN GALLAND το 1747, όταν αναφέρεται στην δεξαμενή, την πύλη για το περιβόλι, τους πεσσούς, το πηγάδι, τα αυλάκια για το πότισμα, καθώς και για το χρονικό διάστημα των 7-8 μηνών που κατοικούν εκεί.

Η Χίος, η μυροβόλος του Μαγίου και των γιασεμιών, καλοδέχεται πάντα τους επισκέπτες της. Καλοσυνάτα χαμόγελα, ανοιχτόκαρδες συμπεριφορές και αγκαλιές με αγάπες είναι οι απλόχερες προσφορές της. Οι ομορφιές που περίσσεια η γαλαντόμα φύση την προίκισε, καλοδιατηρημένες, χωρίς παραμορφωτικά φτιασιδώματα, προσκαλούν και προκαλούν τις διακοπές, από τη ρουτίνα και το άγχος των μεγαλουπόλεων.

Η κάθε γωνιά της γεμάτη ιστορία που άφησε ίχνη στο πέρασμά της. Ίχνη πολιτισμού, που τα ποικιλόμορφα προσώπια του εντυπωσιάζουν.

Κάστρα και μαντρότοιχοι, βυζαντινές εκκλησίες και πνευματικά Ιδρύματα. Μουσεία και Βιβλιοθήκη Κοραή μια ατελείωτη παρέλαση γνώσης, σεβασμού και ευλάβειας, δίνουν δυνατότητες ικανοποίησης περιέργειας και μόρφωσης. Και ψυχικής αγαλλίασης.

Τούτη είναι η Χίος. Το νησί των ανέμων και των ονείρων. Που τα παιδιά της την πάνε μήνυμα σε κάθε λιμάνι της γης. Που η ναυτοσύνη τους καβάλα στο κύμα κουβαλά την αγάπη για την πατρίδα σε κάθε ξενιτεμένο της. Μαζί και την ελπίδα, ότι το προσκύνημα στη γη των πατέρων δεν θα ναι μακριά.

Αξίζει να τη δεις. Αξίζει να τη ζήσεις. Αξίζει να σ' ακουμπήσει. Σε κάνει δικό της παιδί. Σου αφήνει σημάδια ανεξίτηλα, όμορφα σημάδια μνήμης. Κι ανανεώνεις το ραντεβού της καινούργιας επίσκεψής σου.

Τούτη είναι η Χίος. Η ξελογιάστρα και όμορφη. Κέρδισέ την. Κατάκτησέ την. Εσύ θα κερδίσεις στο τέλος.

ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΝΤΕΛΑΡΑΣ

ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΧΙΟΥ

Ο ΧΡΥΣΟΣ ΚΑΡΠΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΟΛΙΟΥ.

Η ζωή κάποτε του Κάμπου, έχει δυστυχώς σήμερα περισσότερο διακοσμητική παρά εμπορική αξία.

Στις σπάνιες περιπτώσεις που μας δόθηκε η ευκαιρία να αποτυπώσουμε σύνολα από εγκαταλειμμένα αρχοντικά τα αποδόσαμε ολοκληρωμένα στην εργασία μας αυτή.

Η μελέτη μας μαζί με τις μετέπειτα αξιόλογες δημοσιεύσεις των Arnold Smith το 1962 και του καθηγητή του Ε.Μ.Π. Χ. Μπούρα το 1982, βοήθησαν στην απόκτηση περισσότερης γνώσης, πληρέστερης εικόνας αλλά και μιας ευρύτερης προς τα έξω προβολής του Κάμπου.

Εκείνο που μου έκανε εντύπωση τότε ήταν, ότι για πρώτη φορά από τα παιδικά μου χρόνια επισκεπτόμουν άλλα κτήματα στον Κάμπο. Αυτό μου προσενούσε κάποια αμηχανία γιατί ως τότε τον τόπο αυτό τον είχα ζήσει σαν παιδί μέσα **στο δικό μας κτήμα** που αποτέλεσε μέχρι την ενηλικίωσή μου, τον κλειστό αλλά θαυμαστό κόσμο της παιδικής μου ηλικίας. Στην μνήμη μου ακόμα και σήμερα νοσταλγικά ζωντανεύει εκείνη η περίοδος και ο μικρόκοσμος του κτήματός μας, που στα παιδικά μας μάτια φάνταζε γιγάντιος, με τους ψηλούς μανδρότοιχους του δικού μας και των γειτονικών περιβολιών, που δέν περιόριζαν αλλά προσδιόριζαν τον μαγευτικό κόσμο τον οποίο βιώναμε μαζί με τα παιδιά των περιβολάρηδων της γειτονιάς μας.

Είναι τόσο ζωντανές οι αναμνήσεις αυτές που

ΜΑΓΓΑΝΟΠΗΓΑΔΟ ΣΤΟΝ ΞΕΝΩΝΑ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗ. Ξύλινο, όπως ήταν τα περισσότερα, με βοτσαλωτό δάπεδο. Παλαιότερα υπήρχε η ανέμη στο ψηλότερο σημείο που την γύριζαν τα ζώα βαδίζοντας κυκλικά.

θαρρώ ότι και τώρα όταν βρεθώ εκεί θα δροσίσουν το μέτωπό μου οι σταγόνες του νερού από το πηγάδι που ανεβάζει ο μάγγανος, θα νοιώσω την μυρωδιά της πετρελαιομηχανής και των ανθισμένων δένδρων, ή θα αφουγκρασθώ το τρίξιμο της ρόδας του μάγγανου που γύριζαν αργά και νωχελικά τα χρόνια εκείνα οι γελάδες του κτήματός μας. Θυμάμαι ακόμα το κελάρυσμα των νερών που γέμιζε την στέρνα από τις μαρμάρινες γούρνες για να καταλήξει στους ποισιάδες του περιβολιού και να δώσει ζωή στα δένδρα.

Είναι παράξενο αλλά ποτέ σαν παιδιά δεν μας έλειψε ο έξω κόσμος, που τον ζούσαμε μόνο κάθε Κυριακή στον περίπατο μέχρι τον κεντρικό δρόμο, ή όταν κυνηγούσαμε με τους μεγαλύτερους κάποιο κοπάδι από μέλισσες που δραπετεύεε από την κυψέλη μας, αλλά κυρίως τον δεκαπενταύγουστο στο λαϊκό πα-νηγύρι της Παναγίας, που γιορτάζονταν

στην ομώνυμη εκκλησία της Συριώτισσας στην ενορία μας.

Την εικόνα του κτήματος συμπλήρωναν τα συμπαθητικά υποζύγια μαζί με τις γελάδες, τὰ πρόβατα αλλά και τὰ πουλερικά που έβοσκαν τα τελευταία ελεύθερα στο περιβόλι, σε ειρηνική συνύπαρξη με τους ανθρώπους.

Η καλλιέργεια του περιβολιού, ποτίσματα, κλαδέματα και φυσική λίπανση, γινόταν τους μήνες της καλοκαιρίας, αλλά η μεγάλη δραστηριότητα της παραγωγής αναπτύσσονταν τον χειμώνα. Τα χρόνια εκείνα οι καρποί των εσπεριδοειδών, πορτοκάλια και τα ονομαστά Χιώτικα μανδάρinia εξαγόταν στις Ανατολικές χώρες και η όλη διαδικασία άρχιζε στα κτήματα τον χειμώνα οπότε και παρατηρείτο η μεγάλη δραστηριότητα, που αφορούσε στην συγκομιδή των καρπών από τα δένδρα, διάλεγμα κατά μέγεθος, από έμπειρους διαλεκτάδες χάρτωμα από τις ταχύτατες και

επιδέξιες χαρτώτριες, τοποθέτηση σε καφάσια και τέλος φόρτωση σε κάρα για αποστολή στο λιμάνι για το πλοίο.

Πολλή από την δουλειά αυτή γινόταν ακόμα και την νύχτα στις αποθήκες που ήταν στο ισόγειο του σπιτιού και παρά την υγρασία, το κρύο και τα λασπόνερα τό νοιώθαμε σαν μία γιορτή. Ήταν η εποχή που ο Κάμπος ζούσε, ανάσαινε, απέδιδε.

Σήμερα σκέπτομαι ότι αυτός ο μικρόκοσμος του περιβολιού, που τόσο μας γέμιζε σαν παιδιά, δίνει και το στίγμα του χαρακτηρισμού του σαν "τον ιδανικό τόπο της κλειστής, της εσωτερικής ζωής, των περιφραγμένων πολυτίμων πραγμάτων."

Τα χρόνια κύλησαν, η μεγάλη παρένθεση της ηλικίας της αθωότητας έκλεισε και εμείς αποφασίσαμε τριάντα πέντε χρόνια μετά, το 1992, την σπουδαστική μας εκείνη εργασία να την εκδώσουμε σε αρχιτεκτονικό βιβλίο με τον τίτλο "Ο ΚΑΜΠΟΣ ΤΗΣ ΧΙΟΥ κατοικία και

περιβάλλον την εποχή της ακμής!

Αργότερα το 1998 προχωρήσαμε στην έκδοση του έντυπου " **Οδοιπορικό, ο Κάμπος της Χίου**", κύριος στόχος του οποίου ήταν να προτείνουμε στον επισκέπτη επιλεγμένες διαδρομές, με αριθμημένη σήμανση των πιο σημαντικών κτημάτων και αντίστοιχα σχόλια και φωτογραφίες για κάθε ένα απ' αυτά.

Αλλά ας ξεκινήσουμε την προσέγγισή μας στο νησί της Χίου για το οποίο ο Λαμαρτίνος έγραψε: *"Δεν γνωρίζω τίποτα στην Ευρώπη που να παρουσιάζει το θέαμα ενός τόσο μεγάλου πλούτου όσο η Χίος."*

Και τούτο γιατί η Χίος ήταν νησί με σημαντική παρουσία από τους αρχαίους μέχρι τους νεώτερους χρόνους, σαν σταυροδρόμι και γέφυρα δύο ηπειρών, που δέχθηκε τις επιρροές Ανατολής και Δύσης πάνω στον περιορισμένο νησιωτικό χώρο της. Οι κάτοικοί της ικανοί, δραστήριοι και χωρίς εσωστρέ-

Η ΠΡΑΣΙΝΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΤΩΝ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΩΝ, με φόντο την γαλάζια θάλασσα και την Μικρασία στο βάθος, χαιδεύει την ματιά μας ατενίζοντάς την από τους γύρω λόφους.

φειες, ανέπτυξαν την ναυτιλία και το εμπόριο τόσο στον τόπο τους όσο και στο εξωτερικό, διατηρώντας επαφή με τα οικονομικά και πνευματικά κέντρα της Δύσης.

Με την βοήθεια της γόνιμης και προικισμένης από την φύση και το μεσογειακό κλίμα γης της, διέθετε την κατάλληλη υποδομή για την μεγάλη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη που παρουσίασε κατά την περίοδο της Γενουατικής κυριαρχίας από τον 14ο έως τον 18ο αιώνα και στην συνέχεια την Οθωμανική, μέχρι την απελευθέρωση το 1912.

Ο αρχιτεκτονικός πλούτος της περιόδου αυτής έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Παρά τις μεγάλες καταστροφές που συνέβησαν τον 19ο αιώνα, διασώθηκαν μέχρι σήμερα αρκετά αξιολογα μνημεία και ιστορικοί τόποι. Ανά-

μεσα τους ξεχωριστή θέση κατέχει ο Κάμπτος για το ιστορικό του υπόβαθρο και τις ιδιαίτερες αρχιτεκτονικές και περιβαλλοντικές του αξίες.

Καθώς το πλοίο της γραμής πλησιάζει την άνοιξη το λιμάνι της Χίου από τα νότια και έξω από την περιοχή του Κάμπτου, νοιώθεις έντονο το άρωμα από τα ανθισμένα δένδρα των περιβολιών του, κάτι σαν προάγγελμα για την γοητεία που θα αισθανθεί ο επισκέπτης με την πρώτη του επαφή με τον προικισμένο από την φύση και τον άνθρωπο μοναδικό αυτό τόπο. Κάτι αντίστοιχο αιώνας πριν διαπίστωνε και ο Γενουάτης άρχοντας του νησιού Ιουστινιάνι όταν έγραφε. " Όταν τα πλοία πλησιάσουν την Χίο από νοτιοδυτικά αισθάνεσαι την γλυκύτητα του αρωματικού

αέρα από απόσταση 4-5 μιλια."

Ο Χιώτης λόγιος Γ. Θεοτοκάς έγραφε.

"Μπορεί κανείς να πλανιέται ώρα πολλή στον Κάμπο, ανάμεσα στους τοίχους, χωρίς να βλέπει τίποτα από το δάσος, αναπνέοντας μονάχα την ατμόσφαιρά του. Κάποτε ανοίγει μια βαριά πόρτα. Το δάσος επιτέλους αποφασίζει να φανερωθεί πλούσιο, ζωντανό, σπαρταριστό από δροσιά και τρυφερά μур-μουρητά και φλοιφλίσματα. Ένας πλακόστρωτος σκιερός δρομάκος διασχίζει την χλόη. Ένα μαγγανοπήγαδο τρίζει αργά και ρυθμικά. Το νερό στάζει στις πλάκες μονό-

Σήμερα οι κιτρινοσμένες βιβλιοθήκες και τα μελαγχολικά πορτραίτα έχουν σχεδόν εκλείψει, αλλά η τελευταία κυρίως φράση για εμάς που βιώσαμε τον τόπο αυτό εμπεριέχει όλο το νόημα της νοσταλγικής μνήμης.

Είναι μεγάλος ο αριθμός των Ευρωπαίων περιηγητών, που κατά καιρούς επισκέφθηκαν τη Χίο και τον Κάμπο. Σταχυολογούμε μερικές εντυπώσεις τους από τις πιο χαρακτηριστικές:

RIETRO DE LA VALLE.(1614) " Το πρωί εξεκινήσαμε από την πόλιν διερχόμενοι δια

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΜΑΚΚΑ-ΠΡΩΗΝ ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗ. Κτίσμα με λιτούς αρμονικούς όγκους και σε πολύ καλή εξωτερική κατάσταση, προβάλλει επιβλητικά πάνω από την θάλασσα των πορτοκαλεώνων.

τονα. Μεσ την πυκνή πρασινάδα ένα παλαικό σπίτι κρύβει ζηλιάρικα τη μόνωσή του, τις κιτρινοσμένες βιβλιοθήκες του και τα μελαγχολικά πορτραίτα των κοριτσιών του 19ου αιώνα. **Ο Κάμπος είναι ο ιδανικός τόπος της ιδιωτικής ζωής, της κλειστής, της εσωτερικής ζωής των περιφραγμένων πολυτίμων πραγμάτων. Ο τόπος όπου θα ήθελε κανείς σε ορισμένες στιγμές, να σταθμεύσει για πάντα...."**

μέσου πεδιάδος πλήρους τοιούτων πύργων, ωραιότερους των οποίων εγώ τουλάχιστον δεν είδον."

LOUIS CHEVALIER. Γάλλος ευγενής και πολιτικός. (1699) " Η πεδιάς η οποία υπάρχει περί την πόλιν είναι ωραιοτάτη. Ολη η εξοχή εις απόστασιν δύο περίπου λευγών από της πόλεως (δηλ. ο Κάμπος) είναι πλήρης των επαύλεων τούτων η πύργων, οίτινες ανέρχονται σε περισσότερους των διακοσίων."

(αυτός ο αριθμός διατηρήθηκε μέχρι τις ημέρες μας).

WILLIAM WTTMAN (1800). " *Εκάστη οικία έχει κήπον, περιτοιχισμένον με υψηλούς λι-θόκτιστους τοίχους, οι κήποι αυτοί παρέχουν τους εκλεκτοτάτους καρπούς της νήσου και στολίζονται με στοίχους εξ ωραίων κυπαρίσσων.*"

PROKESCH VON OSTEN Αυστριακός δι-πλωμάτης (1825). " *Σε καμμιά πρωτεύουσα της Ευρώπης δεν έχω δει τόσα χαριτωμένα, στέρα και πολυτελή εξοχικά σπίτια. Σχεδόν έχουν για στολίδι μια ωραία πύλη για είσοδο*

σαν για να εκφράσουν με τέτοια θερμά λόγια τον θαυμασμό τους για την γοητεία που αποπνέει η μοναδικότητα αυτού του τόπου.

Ο Κάμπος εκτείνεται νότια της πόλης της Χίου σε μήκος 7 χιλ. και πλάτος 2 χιλ. ανάμεσα σε χαμηλούς λόφους και τον κόλπο του Κονταριού, έχοντας στις βορειοανατολικές παρυφές του το αεροδρόμιο.

Διασχίζεται από δυο χειμάρους τον **Παρθένη** που βρίσκεται στην αρχή του Κάμπου όπου γειτονεύει με την πόλη της Χίου, και τον **Κοκκαλά** στην καρδιά του Κάμπου, αλλά και από ένα πλήθος μικρών ρυακιών και ρεμά-

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΚΤΗΜΑ ΑΝΤΟΥΑΝΟ, πνιγμένη από την πλούσια βλάστηση και λουσιμένη στον απογευματινό ήλιο του Κάμπου, συνθέτει ένα αρμονικό σύνολο με τον μανδρότοιχο της όψης.

και φαρδιές σκάλες που οδηγούν από την κάτω αίθουσα υποδοχής στο πάνω σαλόνι. Δυό ειδών πέτρες, η μια βαθυκόκκινη η άλλη ανοιχτοκίτρινη, συναρμολογούνται στη δομή με τέτοιο γούστο, που και μόνο με αυτό τον τρόπο καλλωπίζεται το όλο κτίριο. "

Αλλά ας δούμε ποια είναι αυτή η περιοχή της Χίου που εντυπωσίασε τόσους σημαντικούς επισκέπτες στους αιώνες που πέρα-

των. Είναι χωρισμένος σε κτήματα μέσου μεγέθους 10 στρεμμάτων περίπου, με ένα πολύπλοκο σύστημα στενών δρομίσκων με ψηλούς μανδρότοιχους. Κατά μήκος διέρχεται ο κύριος οδικός άξονας που συνδέει την πόλη με την νότια Χίο, αλλά και δυο άλλοι δευτερεύουσας σημασίας που εξυπηρετούν τα γειτονικά χωριά.

Από τους γύρω λόφους μπορεί κανείς να δει την μεγάλη πράσινη θάλασσα από πορτο-

καλιές, μανταρινιές και λεμονιές, με διάσπαρτες συστάδες από ελιές, τσικουδιές, φλαμουριές και άλλα μεγάλα δένδρα. Αυτή η ίδια γαλήνια ακυμάτιστη επιφάνεια είναι η θέα που χαϊδεύει την ματιά μας, από τον όροφο των σπιτιών που ξεπροβάλλουν μέσα στα αγροκτήματα.

Η γοητεία του περιπάτου όμως βρίσκεται κυρίως στα ήσυχα στενά δρομάκια όπου εκτός από τους ψηλούς μανδρότοιχους, τις μεγαλοπρεπείς αυλόπορτες και τα παρόδια κτίσματα, ο επισκέπτης βλέπει μόνον τις κορυφές των πορτοκαλοδενδρών η και των γιγάντιων πεύκων της αυλής, αφουγκράζεται το κελάρυσμα του νερού που ποτίζει το περιβόλι και αναπνέει, κυρίως την άνοιξη, τα κάθε είδους αρώματα που ξεχύνονται από το εσωτερικό του. Αυτό που διαισθανόμαστε και

στην συνέχεια το ίδιο το περιβόλι, πυκνό και σκιερό, συχνά με πλακόστρωτες αλλέες και καθιστικά.

Το λειτουργικό αυτό πρότυπο που συνδέει την κατοικία με την παραγωγή, επαναλαμβάνεται με μικρές παραλλαγές στην σύνθεση σε κάθε κτήμα, άλλοτε πλουσιώτερο και άλλοτε πιο λιτό, σε ένα σύνολο 200 περίπου ιστορικών περιβολιών που τα τελευταία χρόνια διαιρέθηκαν σε πολύ περισσότερα. Κοιτάζοντας προς τα πίσω βρίσκουμε κάθε ένα από αυτά, φορτωμένο με την δική του ιστορία με γάμους, κληρονομίες, δωρεές και μεταβιβάσεις από ιδιοκτήτη σε ιδιοκτήτη, γεγονότα που σφραγίσθηκαν ανεξίτηλα από τις δύο μεγάλες τραγωδίες: της σφαγής της Χίου το 1822, και τον καταστρεπτικό σεισμό του 1881.

ΜΑΡΜΑΡΙΝΟ ΑΝΑΓΛΥΓΟ πάνω από πέτρινο τόξο πόρτας.

ΑΥΛΟΠΟΡΤΑ ΜΕ ΑΕΤΩΜΑ, μορφή που δεν συναντούμε συχνά στον Κάμπο. (δεξιά)

που τόσο ζυλότυπα κρύβει στο εσωτερικό του, μας παρουσιάζεται μόνον αφού ανοίξει η τεράστια ξύλινη αυλόπορτα και μας αποκαλυφθεί η δροσερή πλακόστρωτη η βοτσαλωτή αυλή, με τα πανύψηλα αιωνόβια κυπαρίσσια, κουκουναριές, κέδρους και καρυδιές. Είναι ένας άνετος υπαίθριος χώρος καθημερινής ζωής και εργασίας, μοναδικός σε ατμόσφαιρα, που τον πλαισιώνουν το μαγανοπήγαδο με την στέρνα και τις περίτεχνες γούρνες, τα ανάγλυφα και τα πεζούλια και

Ιστορικά ο Κάμπος έχει την αρχή του στην εποχή της Γενοουατικής κυριαρχίας στο νησί (1346-1566 μ. χ.). Οι Γενοואτες που οργάνωσαν την οικονομία και το εμπόριο σε σύγχρονη για την εποχή βάση, ξεκίνησαν στον Κάμπο την συστηματική καλλιέργεια των εσπεριδοειδών και το εξαγωγικό τους εμπόριο. Σε πέντε αιώνες περίπου μέχρι το 1822, Γενοואτες, Βυζαντινοί και ντόπιοι προχροντες αποτέλεσαν διαδοχικά την άρχουσα τάξη, και έχτισαν στον Κάμπο την θερινή τους κατοικία διαμορφώνοντας με τον αρμονικό συνδυασμό κατοικίας και παραγωγής ένα μοναδικό περιβάλλον ζωής και εργασίας.

Η Χίος γνώρισε την μεγάλη της κοινωνική ανάπτυξη και ο Κάμπος αντίστοιχα την μεγάλη του ακμή κατά τον 17ο και τον 18ο αιώνα. Δυστυχώς το 1822 την εξέγερση των κατοίκων ακολούθησε η μεγάλη σφαγή από τους Τούρκους και ο Κάμπος λεηλατήθηκε και ερημώθηκε. Οι ιδιοκτήτες του ξενιτεύθηκαν και τα περιβόλια πέρασαν σε ξένα χέρια. Και ενώ οι κάτοικοι άρχισαν να ξαναφτιάχνουν την ζωή τους, μια άλλη συμφορά, ο μεγάλος σεισμός του 1881, έριξε κάτω όλους τους πύργους του Κάμπου.

Στα χρόνια που ακολούθησαν η περιοχή ξαναχτίστηκε και ξαναζωντάνεψε ακολουθώντας το γενικό κλίμα ανάκαμψης του νησιού. Στις θέσεις των πύργων η πάνω στα εναπομείναντα ισόγεια χτίσθηκαν ωραία και μεγαλοπρεπή σπίτια, διατηρώντας πάντα το από παλιά διαμορφωμένο περιβάλλον.

ΒΟΤΣΑΛΩΤΟ. Ένα σύγχρονο μοτίβο στο δάπεδο της αυλής του Μαυροκορδάτικου, που σήμερα λειτουργεί σαν ξενώνας.

ΜΑΡΜΑΡΙΝΑ ΓΛΥΠΤΑ στην αρχή μνημειακής σκάλας εξαιρετικής τέχνης.

Σήμερα ο επισκέπτης στην περιπλάνησή του θα αναγνωρίσει κτίσματα και καλλιτεχνήματα διαφόρων εποχών, θα χαρεί με την αποκατάσταση ορισμένων κατοικιών και θα θαυμάσει την εξαιρετική τέχνη των πέτρινων καμπαναριών των εκκλησιών. Πάνω από όλα όμως, θα διαπιστώσει ότι ο Κάμπος με το παρελθόν τόσων αιώνων εξακολουθεί να είναι πράσινος, δροσερός, έτοιμος να προσφέρει στον σύγχρονο άνθρωπο ένα καταφύγιο ησυχίας και γαλήνης, σ'ένα μοναδικό συνδυασμό πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος.

Οι πρώτες κατοικίες στον Κάμπο (της Γενουατικής περιόδου 14ου-16ου αιώνας) είχαν αμυντικά χαρακτηριστικά. Οι αφηγήσεις των περιηγητών της περιόδου αυτής αναφέρουν τετράγωνους πύργους με μικρά ανοίγματα, κινητή γέφυρα κ.λ.π.

Κατά την περίοδο 17ου και 18ου αιώνα, περίοδο οικονομικής άνθησης στον Κάμπο, τα κτίσματα αυτά μετασκευάστηκαν σε μεγαλο-

πρεπείς επαύλεις που συνέχισαν να έχουν τό όνομα πύργος. Ήταν κτίσματα ψηλά (2-3 ορόφων), με στέγες, που εξασφάλιζαν θέα πάνω από τις κορυφές των δένδρων. Τα κύρια δωμάτια υποδοχής και ύπνου βρισκόνταν στους ορόφους, ενώ στο ισόγειο και σε παραρτήματα (παράσπιτα), οι αποθήκες και γενικά όλοι οι χώροι εργασίας που έχουν σχέση με την παραγωγή. Χαρακτηριστικό στοιχείο των πύργων είναι οι μεγαλοπρεπείς αυλόθυρες, με το οικόσημο κάθε οικογένειας στο κλειδί του τόξου να σώζεται σε μερικές περιπτώσεις μέχρι σήμερα.

Κυρίαρχο στοιχείο που προσδίνει και τον χαρακτήρα της αρχιτεκτονικής του Κάμπου, είναι ο χρωματιστός πωρόλιθος που κυμαίνεται από την ώχρα έως το ανοικτό μωβ και προέρχεται μέχρι τις μέρες μας όπως και στο παρελθόν από το γειτονικό χωριό των Θυμιανών. Η αρχιτεκτονική των σπιτιών αυτών έχει τον δικό της ιδιαίτερο χαρακτήρα παρά τις επιρροές από τις μορφές και τους τρό-

πους κατασκευής του Βυζαντίου αλλά και της Δύσης.

Έτσι με τον συνδυασμό αρχιτεκτονικής και περιβάλλοντος που διαμορφώθηκε μακρόχρονα, το περιβόλι του Κάμπου έγινε ένα σύνολο με άψογες κατασκευές, μνημειακές μορφές, και καλλιτεχνικές διακοσμήσεις, εκφράζοντας με τον δικό του ιδιαίτερο τρόπο τον πλούτο και το γόητρο της κοινωνίας που το κατοίκησε.

Η νεώτερη περίοδος στην αρχιτεκτονική του Κάμπου αρχίζει μετά από τον σεισμό του 1881 που έριξε κάτω όλους σχεδόν τούς πύργους. Οι νέες κατοικίες που χτίστηκαν πάνω στά εναπομεινάντα ερείπια είναι διάφορες με ενιαίο όγκο και κράτησαν το ίδιο λειτουργικό πρότυπο με την αυλή, την αυλόπορτα, το πηγάδι και την στέρνα. Κατασκευασμένες με την ίδια πέτρα με τα παλιά κτίσματα και τους μανδρότοιχους, προσαρμόστηκαν στον χαρακτήρα της περιοχής και αποτέλεσαν μια νέα φάση στην αρχιτεκτονική του Κάμπου. Ορισμένες από τις κατοικίες αυτές κηρυγμένες σαν διατηρητέα μνημεία από το κράτος έχουν νεοκλασικές επιρροές και διακοσμήσεις από μάρμαρο όπως ανάγλυφα, κίονες και γούρνες στις στέρνες, βοτσαλωτές αυλές και μνημειακές σκάλες, καθώς δέ περιβάλλονται από τα

αιωνόβια δένδρα, έχουν μια μοναδική ατμόσφαιρα δροσιάς, γαλήνης και αρχοντιάς. Στις μέρες μας παρατηρείται μια αξιέπαινη προσπάθεια ορισμένων ιδιοκτητών με οικονομικές δυνατότητες αλλά κυρίως με ευαισθησία και αγάπη στις παραδοσιακές αξίες του Κάμπου, οι οποίοι ανακαινίζουν παλιά σπίτια, αναστηλώνουν τμήματα παλιών πύργων και συντηρούν με πολλούς κόπους τα περιβόλια, η απόδοση των οποίων δυστυχώς δεν επαρκεί ούτε για τα στοιχειώδη λειτουργικά τους έξοδα.

Ένας άλλος σημαντικός τομέας της αρχιτεκτονικής του Κάμπου αποτελούν οι εκκλησίες του. Κατασκευασμένες στο ίδιο πνεύμα και με τα ίδια υλικά με τα λοιπά κτίσματα διαμορφώνουν ένα ιδιαίτερο περιβάλλον γαλήνης και γοητείας. Η βοτσαλωτή αυλή τους με τις πέτρινες πεζούλες περιμετρικά, στραμένη προς τα έξω σε αντίθεση προς την εσωστρέφεια του αυλόγυρου του Καμπούσικου περιβολιού, μαζί με το περίτεχνο καμπαναριό, σε καλεί να συμμετάσχεις και εσύ νοερά στις γιορτές και τα πανηγύρια που γίνονται σ' αυτό το χώρο για να τιμήσουν την μνήμη της Παναγίας που κατά κανόνα είναι αφιερωμένες στο όνομά της.

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να σημειώσουμε και τις εντυπώσεις που μας προκα-

ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΜΟΥ. Από τους πιο ενδιαφέροντες πύργους που σώζονται σήμερα. Αναστηλώνεται για να αποδοθεί και πάλι σε χρήση. *(Δεξιά)*

ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΗ

Επιβλητική κατοικία, τυπική των νεωτέρων χρόνων. *(Κάτω)*

ΑΥΛΟΠΟΡΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΚΤΗΜΑ ΚΑΡΑΒΑ, που οδηγεί από τον αυλόγυρο στο περιβόλι. Έχει ίσως κάποια συμβολικότητα, γιατί διαχωρίζει και ενώνει τον χώρο της κατοικίας με εκείνο της παραγωγής, που αποτελούσε ένα μοναδικό συνδυασμό ζωής και εργασίας.

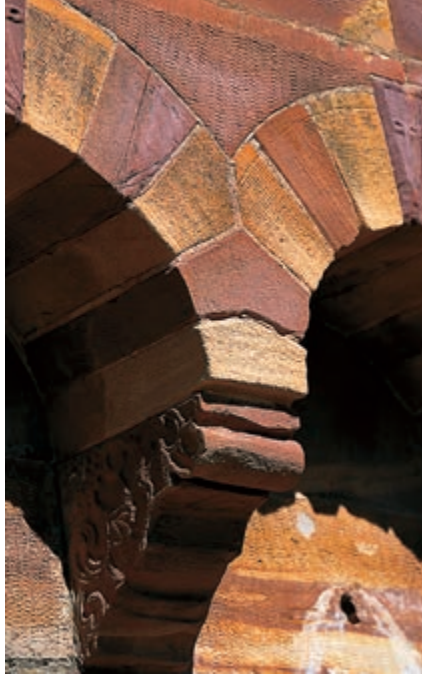

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ

ΤΟΞΥΛΙΑ που υποστήριζαν τις προεξοχές των βεραντών προς τον δρόμο, είναι από τις πιο χαρακτηριστικές κατασκευές στην Καμπούσινη αρχιτεκτονική.

ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΓΕΝΤΙΚΟ

τα γιγάντια κυπαρίσια και οι πικροδάφνες, συμπληρώνουν την γοητεία του παλιού

αρχοντικού Μας θυμίζουν την περιγραφή του περιηγητή WILLIAM WITTMAN το 1800. "Εκάστη οικία έχει κήπον, περιτοιχισμένον με υψηλούς λιθόκτιστους τοίχους, οι κήποι αυτοί παρέχουν τους εκλεκτοτάτους καρπούς της νήσου και στολίζονται με στοίχους εξ ωραίων κυπαρίσσων." (δεξιά)

λούν δυστυχώς κατά τις περιπλανήσεις μας ορισμένα σύγχρονα κτίσματα των τελευταίων δεκαετιών. Παρά το διάταγμα προστασίας, δέν στάθηκε δυνατόν μέχρι σήμερα να διατυπωθεί ένα νέο πρότυπο για τον Κάμπο ούτε να επιβληθούν μορφές από το παρελθόν, με αποτέλεσμα να βλέπουμε ποικίλες μορφές και συγκεχυμένες τάσεις στην αρχιτεκτονική τους.

Επειδή όμως ο χαρακτήρας του Κάμπου είναι ο συνδυασμός αρχιτεκτονικής και περιβολιού, θα πρέπει ίσως νά σταθούμε λίγο στην καλλιέργεια των εσπεριδοειδών και να δούμε πώς αυτή αναπτύχθηκε μέχρι σήμερα. Ο Ομηρος αναφέρει περιγράφοντας το νησί: " Η Χίος λιπαρωτάτη ειν' αλί κείται " θέλοντας να το χαρακτηρίσει για την ευφορία και τον πλούτο του.

Η Χίος τον 14ο αιώνα με τον ερχομό των Γενουατών, χωρίσθηκε γεωγραφικά σε δύο τμήματα. Το βόρειο που ωνόμασαν **πανωμεριά** και το νότιο την **κατωμεριά** μέ γραμμή διαχωρισμού το μέσο του νησιού, λίγο βορειότερα από τον Ανάβατο. Στο τμήμα της κατωμεριάς λοιπόν και πιο συγκεκριμένα στην πεδιάδα του Κάμπου με το γονιμώτατο έδαφος ανέπτυξαν οι Γενουάτες την καλλιέργεια των εσπεριδοειδών. Φυτά τροπικά και ημιτροπικά μεταφέρθηκαν από την Ασία στις μεσογειακές χώρες και στην περιοχή αυτήν της Χίου, όπου κάτω από τής εύνοικες συν-

θήκες αναπτύχθηκαν και αποτέλεσαν μαζί με την μαστίχη το κυριώτερο αγροτικό προϊόν. Έτσι δημιουργήθηκαν οι κήποι των εσπεριδοειδών περιφραγμένοι από τους ψηλούς μανδρότοιχους για προστασία από την σκόνη και τους ανέμους από την θάλασσα (την ασκοθάλασσα όπως την ονομάζουν οι ντόπιοι.) Οι φυτείες αυτές ονομάσθηκαν περιβόλια από τον όρο "περιβόλιον" όπως χαρακτηρίζονταν στους μέσους χρόνους κάθε περιφραγμένος χώρος, σε αντίθεση με τους άφρακτους αγρούς δηλ. τα χωράφια και τα λειβάδια. Παράλληλα ανοίχθηκαν βαθειά πηγάδια για την άρδευση των περιβολιών. Η παραδοσιακή καλλιέργεια όπως αμπέλια και άλλα περισώθηκε και διατηρήθηκε κυρίως στους πρόποδες των γύρω υψωμάτων όπου δεν ήταν δυνατόν να δημιουργηθούν τέτοια περιβόλια. Με την δημιουργία των περιβολιών ο Κάμπος χωρίσθηκε σε μεγάλα κτήματα που αποτέλεσαν ιδιοκτησίες Βυζαντινών και Γενουατών ευγενών και αργότερα Χίων προυχόντων.

Απο πολλές μαρτυρίες περιηγητών μαθαίνουμε ότι από το 1600 τουλάχιστον, ο χυμός που παράγονταν από τα πορτοκάλια, τα μανταρινία, και τα κίτρα, εξαγόταν στην Πόλη, στο Κάιρο στην Μαύρη Θάλασσα και σε άλλες πόλεις της Ασίας, και χρησιμοποιούνταν στα φαγητά και στην παρασκευή σερμπετιών των Τούρκων. Σταχυολογούμε ένα-δύο ακόμη αφηγήσεις περιηγητών, σχετι-

ΠΑΝΑΓΙΑ ΚΟΚΟΡΟΒΙΛΙΑ. Όπως και στις άλλες εκκλησίες, έτσι και στην Παναγιά Κοκοροβιλιά, η βοτσαλωτή αυλή της με τις πέτρινες πεζούλες περιμετρικά, στρέφονται προς τα έξω, σε αντίθεση με την εσωστρέφεια του αυλόγυρου του Καμπούσικου περιβολιού, για να μεταμορφωθούν τον δεκαπενταύγουστο σε χώρους γιορτής και λαϊκού πανηγυριού.

ΠΑΝΑΓΙΑ ΣΥΡΙΩΤΙΣΣΑ. Οι εκκλησίες του Κάμπου, είναι ένας άλλος σημαντικός τομέας της αρχιτεκτονικής του. Τα περιτέχνα καμπαναριά τους όπως αυτό της Παναγιάς της Συριώτισσας, διακρίνονται για την τεχνική επεξεργασίας της πέτρας και την λεπτομέρεια στην κατασκευή τους. (δεξιά)

κές με τα εσπεριδοειδή.
BIRON 1605. " Δεν υπάρχει κήπος που να μην έχει άφθονη παραγωγή, ώστε το νησί να μπορεί μόνο του να προμηθεύσει επαρκώς όλη την Ανατολή με καρπούς και χυμούς."
ENEMAN 1711. " Οτιδήποτε μπορούσε να χρησιμοποιηθεί υποβάλλεται αμέσως σε καλλιέργεια. Βλέπει κανείς φυτείες με εσπεριδοειδή ωραία σχηματισμένες και με εξαιρετική περιποίηση την οποία ανταμείβει ικανοποιητική απόδοση".

Επιστρέφοντας στη σημερινή πραγματικότητα σκεπτόμαστε ότι τα περιβόλια συντρόφεψαν πιστά τον Κάμπο σ' όλη την διάρκεια της μακραίωνης ιστορίας του.
Κτήματα μεγάλα αυτοτελή, αλλά συγχρόνως εξαρτημένα μεταξύ τους, με τους ψηλούς

μανδρότοιχους που χωρίζουν αλλά και ενώνουν, την θάλασσα των πορτοκαλεώνων, έδωσαν μέχρι σήμερα την μοναδική φυσιογνωμία και την ιστορική ταυτότητα της περιοχής.

Περιβόλι χωρίς τα πέτρινα κτίσματα που το περιβάλλουν, αλλά και το πυργόσπιτο ή το ταπεινό αγροτόσπιτο χωρίς το περιβόλι του, δεν θα ήταν δυνατόν να μας δημιουργήσουν τις αρμονικές εικόνες που άντεξαν στην μακραίωνη πορεία τους μέχρι την σημερινή επικίνδυνη δυστυχώς εποχή μας.

Εγκαταλείποντας τον Κάμπο, σκεπτόμαστε με αισιοδοξία, απομονώνοντας μερικές δυσάρεστες εικόνες που πιθανόν να έχουμε συναντήσει, ότι αυτός ο τόπος που μέσα στην μακραίωνη διαδρομή του έφθασε μέχρι τις μέρες μας μεταφέροντας μας την

μοναδικότητα της ιστορικής του ταυτότητας, θα πρέπει να τύχει της προσπάθειας όλων για την διατήρηση και την ανάδειξη που του αρμόζει. *Είναι το ιδανικό των ήπιων ρυθμών και της υψηλής ποιότητας ζωής και εργασίας, μια πραγματικότητα που παραμένει ανεκπλήρωτη για τον σημερινό άνθρωπο της πόλης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Υπουργός κα Ελισάβετ Παπαζώη στον πρόλογό της για το "Οδοιπορικό του Κάμπου".*

ΚΑΜΠΟΣ ΧΙΟΥ - ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

Παραμερίζω τις κουρτίνες και μεμιάς οι πρωινές ακτίνες διαλύουν το μισοσκόταδο. Ανοίγω λίγο το παράθυρο και ανασαίνω βαθιά το μυρωδάτο αέρα, αφήνω τα μάτια μου να πλανηθούν στα βαθυπράσινα φυλλώματα των εσπεριδοειδών, στα αναρίθμητα λευκά ανθάκια της πορτοκαλιάς και λεμονιάς. Κι αναρωτιέμαι τι παραπάνω θα μπορούσε να πεθυμήσει ένας άνθρωπος στο ξεκίνημα της μέρας.

ΓΟΥΡΝΑ. Ανάγλυφα μοτίβα διακοσμούσαν τις μαρμάρινες γούρνες, μέσα από τις οποίες τό νερό από το πηγάδι γέμιζε την στέρνα, για να ποτίσει με την σειρά της το περιβόλι.

ΚΤΗΜΑ ΓΑΛΑΤΟΥΛΑ. Μια ματιά από την εξώθυρα στην γοητευτική αυλή του κτήματος με το μαγγανοπήγαδο, την στέρνα, την πέργκολα και το περιβόλι. *(Δεξιά)*

Είναι πολύ πρωί ακόμα. Στο "**Κτήμα του Περλέα**", εδώ στον "**Κάμπο**" της Χίου, οι μόνοι ήχοι που φθάνουν ως τ' αυτιά μας είναι τα φλύαρα τιτιβίσματα των πουλιών, το θρόι-

σμα του ανέμου ανάμεσα στα δέντρα. Παίρνουμε ένα "**στρατάκι**" με την Άννα, έναν μακρύ πλακόστρωτο διάδρομο, που μας οδηγεί βαθιά μέσα στο κτήμα. Γύρω μας οι αλέες με τις πορτοκαλιές, μανταρινιές και λεμονιές σκορπούν αρώματα μεθυστικά. Ώριμα πορτοκάλια και μανταρινία κρέμονται παντού ολόγυρά μας, πού και πού απλώνουμε το χέρι και κόβουμε από κανένα. Ο δροσερός εύγευστος χυμός, έτσι όπως προέρχεται κατευθείαν απ' το δέντρο, ελάχιστα θυμίζει τον "χυμό πορτοκαλιού", που μας πρόσφεραν μερικές ώρες πριν, στην πτήση μας για Χίο...

-Πέρασαν κιόλας δυο χρόνια, λέει με νοσταλγία η Άννα. Θυμάσαι εκείνη την πρώτη μας γνωριμία με τη Χίο;

Πώς θα μπορούσα να την ξεχάσω; Ξεχνιέται η "**Καστροπολιτεία του Ανάβατου**"; Ξεχνιούνται τα ερείπια, η δωρική λιτότητα των κτισμάτων που απέμειναν, η ιστορικότητα του συγκλονιστικού εκείνου βράχου; Μα μήπως θα μπορούσα να ξεχάσω τη Χίο της επόμενης χρονιάς; Είχαν περάσει από τα μάτια μας παραλίες μαγευτικές, κάστρα και βίγλες, χωριά μεσαιωνικά και εκκλησιές παμπάλαιες, μαστιχόδεντρα αιωνόβια και άνθρωποι καλωσυνάτοι, με αρχοντιά και περιόσια ευγένεια. Υπήρχε όμως και κάτι ακόμα, που δεν έμοιαζε με τίποτε, απ' όσα είχαν δει τα μάτια μας στη Χίο. Ο "**Κάμπος**"! Από τις πρώτες κιόλας μέρες στο νησί, καθένας που μας γνώριζε, μας ρωτούσε αν πήγαμε στον Κάμπο. Περιμέναμε να συναντήσουμε ένα χωριό σαν όλα τ' άλλα, με την πλατεία την κεντρική, την εκκλησιά και τα μαγαζιά του. Βρεθήκαμε σ' έναν τόπο επίπεδο, καταπράσινο, ευωδιαστό, που έμοιαζε πιο πολύ με απέραντο περιβόλι...

Σ' αυτό τον τόπο ξαναγυρνάμε δυο χρόνια από τότε. Μας υποδέχεται και πάλι ο Κάμπος, περιπλοκος, λαβυρινθώδης όπως πάντα, αινιγματικός και μυστηριώδης πίσω απ' τους ψηλούς μαντρότοιχους, με την ιστορία και τ' αρχοντικά του. Αυτά τα αρχοντικά, που αιώνες τώρα ορθώνονται περήφανα, διάσπαρτα μέσα στη βαθυπράσινη θάλασσα των φυλλωμάτων της πορτοκαλιάς, μανταρινιάς και λεμονιάς, καθένα με τη δική του λαμπρή αρχιτεκτονική, τη δική του ιδιαίτερη ταυτότητα. Σ' ένα τέτοιο αρχοντικό, στον ξενώνα του κτήματος "**Περλέα**", μας βρίσκει τούτο το μυροβόλο πρωινό της ανοίξης.

ΔΡΟΜΑΚΙΑ ΜΕ ΠΕΤΡΙΝΟΥΣ ΜΑΝΔΡΟΤΟΙΧΟΥΣ. Ο επισκέπτης του Κάμπου συναντά στην περιπλάνησή του τέτοια χαρακτηριστικά δρομάκια, με τους πέτρινους μανδρότοιχους και τις κορυφές από τις πορτοκαλιές.

ΣΤΟΝ ΠΥΡΓΟ ΣΤΑΓΓΑΛΑ συναντούμε την πόρτα που οδηγεί από την αυλή προς το περιβόλι.

Κατεβαίνουμε με την Άννα την φαρδιά, πέτρινη σκάλα. Τα σκαλοπάτια της είναι φτιαγμένα με μονοκόμματη χρωματιστή **Θυμιανούσικη πέτρα**. Η ίδια πέτρα κυριαρχεί παντού, στο αφεγάδιαστο πλακόστρωτο της αυλής, στα τοιχώματα της μεγάλης τετράγωνης στέρνας, στις κολώνες και στους τοίχους του αρχοντικού, στην ψηλή αυλόθυρα. Έχει μια ξεχωριστή ομορφιά η πέτρα αυτή των Θυμιανών, μια ποικιλία χρωματικών τόνων που καλύπτει όλες τις ενδιαμέσες αποχρώσεις του κίτρινου, του μπλεζ, του κεραμιδί, του καφεκόκκινου, που την κάνουν μοναδική σ' όλη την Ελλάδα. Μα κι οι Χιώτες μάστορες, οι "πελεκάνοι" αιώνες τώρα τη δούλευαν, με προσοχή και αγάπη. Αρχικά την πελεκούσαν με το χέρι στοργικά και αργότερα βάζαν στο χτίσιμο όλη τη φαντασία και την τέχνη τους. Εκκλησίες, καμπαναριά, αψίδες και αυλόθυρες, τοίχοι φρουριακοί, πλακόστρωτα και σκάλες, καθετί

που έβγαине απ' τα χέρια τους ήταν κι ένα αριστούργημα... Στη σημερινή εποχή άρχισαν να σπανίζουν οι τεχνίτες πελεκάνοι, βγαίνει πιο γρήγορα η δουλειά με μηχανήματα.

Δεν έχουμε συμπληρώσει ακόμη ούτε μια μέρα στο κτήμα του Περλέα και ήδη νιώθουμε μια οικειότητα ξεχωριστή, σαν να 'μαστε κι εμείς κομμάτι αυτού του τόπου. Τέσσερις άνθρωποι, πρόθυμοι κι εξυπηρετικοί, μας αγκάλιασαν από την πρώτη στιγμή σαν φίλοι από παλιά: ο **Βαγγέλης Ξύδας** και η γυναίκα του η **Κλαίρη** και μαζί μ' αυτούς ο κυρ-**Σάββας** και η κυρία **Λουκία**, οι γονείς της Κλαίρης, που τούτη την περίοδο βρίσκονται στο κτήμα. Καθόμαστε όλοι στον ίσκιο, στην δροσερή πλακόστρωτη αυλή. Σε μεγάλο ύψος πάνω απ' τα κεφάλια μας, απλώνει σαν τεράστια ομπρέλα τα κλαδιά της, μια υπεραιωνόβια κουκουναριά, δέντρο χαρακτηριστικό του Κάμπου, που δεν λείπει σχεδόν από κανένα αρχοντικό.

-*Να σας προσφέρω από ένα ποτήρι ολόφρεσκο χυμό;* προτείνει πρόσχαρα η Κλαίρη. Σχεδόν πριν προλάβουμε να απαντήσουμε στίβει μερικά φρεσκοκομμένα πορτοκάλια και σανγκουίνια και σε δυο λεπτά γεμίζει τα ποτήρια μας με ζωηρόχρωμο χυμό. Να λοιπόν που στο Κτήμα του Περλέα, την προτεραιότητα στο κέρασμα, αν και πρώι, δεν έχει ο καφές αλλά ο χυμός πορτοκαλιού. Πολύ γρήγορα βέβαια η κυρία Λουκία αποκαθιστά τις πατροπαράδοτες ελληνικές συνήθειες, προσφέροντάς μας κι από ένα καφεδάκι ελληνικό. Στο αφύσικα θερμό πρωινό του Μάρτη, το σημείο τούτο της πλακόστρωτης αυλής διατηρεί μια ευχάριστη θερμοκρασία. Βοηθάει σ' αυτό και το βοριαδάκι που κατεβαίνει απ' τα βουνά, χαϊδεύει στο πέρασμά του τα αναρίθμητα λουλούδια του Κάμπου και φθάνει ως εμάς δροσερό και μυροβόλο. Δεν είναι όμως πάντα τόσο απαλοί και ευχάριστοι οι άνεμοι στον Κάμπο. Η μεγάλη αυτή περιοχή, είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένη σ' όλους τους ανέμους και ιδιαίτερα στους σφοδρούς βοριάδες και νοτιάδες. Η προστασία των περιβολιών απ' αυτούς τους δυνατούς ανέμους είναι ο κυριότερος λόγος κατασκευής των ψηλών μαντρότοιχων, που ορθώνονται για πολλές δεκάδες χιλιόμετρα και περιζώνουν προστατευτικά κάθε ιδιοκτησία γης στον Κάμπο. Μερικοί απ' αυτούς διατηρούνται ακόμη σε άριστη κατάσταση, άλλοι, έχουν υποστεί εκτεταμένες φθορές με την πάροδο του χρόνου, του κάκου περιμένουν ένα χέρι στοργικό να επουλώσει τις πληγές...

ΟΙ ΛΑΛΑΔΕΣ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

- **Ε**χετε ακουστά για τους "Λαλάδες"; ρωτάει ο Βαγγέλης. *Είναι οι περίφημες αυτοφωείς τουλίπες της Χίου, που φυτρώνουν σε διάφορα σημεία του νησιού. Αν βιαστείτε κι είστε τυχεροί, ίσως τις προλάβετε.* Τους ξέρουμε πολύ καλά τους χιώτικους λαλάδες. Τόσο καλά, που τον περασμένο Απρίλιο τους είχαμε μπερδέψει με τις...παπαρούνες. Ήταν σ' ένα χωραφάκι αρκετά έξω από το δρόμο, που κοκκίνιζε ζωηρά κάτω από το φως του ήλιου. Περήφανοι λοιπόν για την παρατηρητικότητα μας, αφήνουμε στο πλάι του δρόμου το αυτοκίνητο και, με τις φωτογραφικές μηχανές στο χέρι, ξεκινάμε ν' αποτυπώσουμε την πορφυρή ομορφιά της άγριας χιώτικης χλωρίδας. Η Άννα ετοιμάζει

τους φακούς της κι αρχίζει να μελετάει το φωτισμό.

-*Θα τραβήξω πρώτα μια από μακριά, με τηλεφακό, μου λέει. Ύστερα θα πλησιάσουμε για λήψεις κοντινές.*

Συμφωνώ απόλυτα μαζί της, οι λαλάδες της Χίου αξίζουν την καλύτερη μεταχείριση.

Εστιάζει το θέμα της η Άννα, σκοπεύει κι ενώ περιμένω ν' ακούσω το γνώριμό μου "κλικ", μένει το χέρι της μετέωρο.

-*Ξέρεις τι βλέπω εκεί απέναντι;* με ρωτάει.

-*Τρυφερούς κατακόκκινους λαλάδες, που περιμένουν υπομονετικά να φωτογραφηθούν και να περάσουν στην αθανασία,* της λέω χαρούμενα. Μου δίνει την μηχανή με τον τη-λεφακό, παρατηρώ προσεκτικά, μα αντί για λαλάδες βλέπω μόνο παπαρούνες. Είναι βέβαια πανέμορφες αλλά δεν παύουν να είναι ταπεινές, κοινότατες και πασιγνωστες παπαρούνες.

-*Μου άρεσε που μελετούσες τους φωτισμούς και τις γωνίες λήψης,* λέω σκασμένος στα γέλια.

Πεισμώνει η Άννα και δηλώνει, πως δεν φεύγει από τη Χίο, αν πρώτα δεν φωτογραφίσει τους λαλάδες. Τρεις ολόκληρες ώρες ψάχνουμε κάτω απ' το λιοπύρι, από την Καλλιμασιά και το Θολοποτάμι, ως τον Αϊ-Γιώργη το Συκούση. Άφαντοι κυριολεκτικά οι λαλάδες, λες και τους είχε καταπιεί η γη. Μας βλέπει ένας γεράκος να ψάχνουμε και να ιδροκοπάμε μεσ' τον ήλιο.

-*Αν πολεμάτε ν' απαντήσετε λαλάδες ξεχάστε τους, πάνε, πέρασαν για φέτος, εδώ και δυο βδομάδες. Κάντε υπομονή ίσαμε του χρόνου*

-*Ξεκινάμε αμέσως,* μου λέει η Άννα μετά τα λόγια του Βαγγέλη. *Τούτη τη φορά δεν μας ξεφεύγουν.*

Εγκαταλείπουμε τη δροσερή πλακόστρωτη αυλή και την ωραία παρέα και βγαίνουμε στον ήλιο. Στη στενή οδό Βιτιάδου, έξω από το αρχοντικό, ένα ολοκαίνουργιο TOYOTA YARIS περιμένει υπομονετικά να τεθεί στις υπηρεσίες μας. Με συμπαγείς διαστάσεις, δυνατό και ευέλικτο, είναι το ιδανικό αυτοκίνητο για μια άνετη διακίνηση στους απίθανους δρομίσκους του Κάμπου. Λίγες ώρες πριν, αυτό το YARIS ήταν η πιο ευχάριστη έκπληξη που μας περίμενε μετά την έξοδό μας από το αεροδρόμιο της Χίου. Και βέβαια δεν ήταν μόνον το αυτοκίνητο. Ήταν κυρίως η ευγένεια κι η φιλική υποδοχή, που μας επεφύλαξαν ο κ. **Καμπάς** κι οι συνεργάτες του

και η προθυμία με την οποία η επιχείρησή τους ενοίκιασης αυτοκινήτων, έθεσε στη διάθεσή μας το συγκεκριμένο αυτοκίνητο, για όσες μέρες μάς ήταν απαραίτητο. Για άλλη μια φορά αισθανόμαστε την ανάγκη να τους ευχαριστήσουμε θερμά.

Διασχίζουμε λοιπόν τον Κάμπο βιαστικά και παίρνουμε κατεύθυνση νοτιοδυτική, για τις ανηφόρες της Καλλιμασιάς.

-*Κάτι μου θυμίζει αυτός ο δρόμος, λέω στην Άννα. Μαστιχόδεντρα, ελιόδεντρα, χωραφάκια, όλα από πέρυσι βρίσκονται στη θέση τους. Μόνο λαλάδες δεν βλέπω πουθενά.*

-*Κι όμως, υπάρχουν και λαλάδες, μου λέει η Άννα και μου δείχνει με το χέρι της.*

Αρκετές δεκάδες διάσπαρτοι λαλάδες ξεπροβάλλουν με τα κατακόκκινα κεφαλάκια τους

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΞΥΔΑΣ. Ως "ανεστάτης" πια του κτήματος "Περλέας", συνεχίζει να ζει στον χώρο που μεγάλωσε και να του αφιερώνει όλη τη φροντίδα του.

ΤΜΗΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΟΥ ΠΕΡΛΕΑ με τα δένδρα με γεωμετρική διάταξη σε στοίχους όπως και στα λοιπά περιβόλια. (δεξιά)

ανάμεσα στα ψηλά χόρτα των ελαιώνων. Αφήνουμε το αυτοκίνητο, μπαίνουμε μέσα στο κτήμα κι αρχίζουμε να ψάχνουμε ανάμεσα στις πεζούλες και στους θάμνους. Διακόσια μέτρα παρακάτω η επιμονή μας ανταμείβεται. Ένα χωραφάκι ανάμεσα σε σχοίνα και ελαιόδεντρα, κοκκινίζει εκτυφλωτικά. Τη φορά όμως αυτή δεν είναι παπαρούνες αλλά υπέροχοι πανύψηλοι λαλάδες, που επιβάλλουν καταλυτικά την παρουσία τους ανάμεσα σ' όλα τα αγριολούλουδα του

χώρου. Τόσο πυκνά τους τοποθέτησε η φύση, που μοιάζουν από μακριά με κατακόκκινο χαλί. Δεν είναι λίγα τα αγριολούλουδα, που έχουμε δει ως τώρα στα βουνά και στους κάμπους της Ελλάδας, τούτο όμως το θέαμα με τις αυτοφυείς χιώτικες τουλίπες είναι από τα ομορφότερα. Αρκετές βέβαια απ' αυτές παρουσιάζουν καταφανή σημάδια γήρανσης, οι πρώιμες φεινές ζέστες έχουν συντομέψει ακόμη πιο πολύ την πρόσκαιρη μα τόσο όμορφη ζωή τους. Δυο-τρεις μέρες μόλις αν αργούσαμε, είναι βέβαιο πως θα προλαβαίναμε μόνον τα απομεινάρια τους. Η Άννα φωτογραφίζει ασταμάτητα, σαν να είναι οι τελευταίες στιγμές των λαλάδων, πριν από την οριστική εξαφάνισή τους απ' τη γη. Κάθομαι στη σκιά ενός αιωνόβιου μαστιχόδεντρου και την παρακολουθώ ν' αλλάζει φακούς, γωνίες λήψης, ν' απολαμβάνει το κάθε "κλίκ" της μηχανής της. Και είναι ίσως η πρώτη φορά στα τόσα χρόνια, που η υπερβολή της όχι μόνον δεν μ' ενοχλεί αλλά με κάνει ευτυχισμένο...

ΚΤΗΜΑ "ΠΕΡΛΕΑΣ"

Αν κι είναι γύρω μας χιλιάδες οι λαλάδες, περιοριζόμαστε να κόψουμε μόνον πέντ'-έξι, μικρό δωράκι για το ανθοδοχείο της Κλαίρης, της ευγενικής μας οικοδέσποινας. Το βοριαδάκι εξακολουθεί να φυσάει στον Κάμπο, αν κι είναι απομεσήμερο, η ζέστη δεν είναι αισθητή.

-*Νομίζω πως αξίζει ένας περίπατος στο κήμα, έστω και σε βάρος της μεσημεριανής ξεκούρασης,* προτείνει η Άννα.

Τη φορά αυτή παίρνουμε ένα χωμάτινο "στρατάκι", που χωρίζει σε δυο τμήματα το κτήμα, σε ανατολικό και δυτικό. Όπως βαδίζουμε αργά, ανάμεσα στους ζωηρόχρωμους καρπούς και στα λουλούδια, έχουμε για άλλη μια φορά την ευκαιρία να θαυμάσουμε την απόλυτη συμμετρία και την γεωμετρική ακρίβεια της διάταξης των δέντρων. Είναι φανερό, πως ο "**ανεστάτης**" (ο επιστάτης) του κτήματος που πρωτοφύτεψε τα δέντρα, δεν ήταν μόνον μερακλής αλλά αγαπούσε με πάθος τη δουλειά του. Το πάθος αυτό φαίνεται πως μεταδόθηκε σαν κληρονομιά, σ' όλους τους κατοπινούς ανεστάτες του κτήματος μέχρι τον σημερινό, τον Βαγγέλη, που με τη σειρά του διατηρεί το κτήμα σε άψογη κατάσταση. Τον συναντάμε λίγο αργότερα. Κάνει

Η ΣΤΕΡΝΑ ΣΤΟΝ ΠΕΡΛΕΑ ανάμεσα στην οργιώδη βλάστηση του περιβολιού.

ΓΟΥΡΝΑ ΑΠΟ ΜΑΡΜΑΡΟ στην στέρνα του Περλεά εξαιρετικής τέχνης. (Δεξιά)

κι αυτός τη βόλτα του στο κτήμα, μόνο που για τον Βαγγέλη δεν είν' ένας απλός περίπατος αλλά μια έμπειρη επιθεώρηση κάποιων λεπτομερειών, που στα δικά μας μάτια είναι αθέατες.

-Έχω πολλούς λόγους, που θέλω το κτήμα να ναι σε άριστη κατάσταση, μας λέει ο Βαγγέλης. Πρώτα-πρώτα γιατί είμαι ο "**ανεστάτης**", δηλαδή αυτός, στον οποίο οι ιδιοκτήτες εμπιστεύθηκαν το κτήμα. Φαντάζεσθε τι τεράστια ηθική ευθύνη είναι αυτή για μένα; Επιπλέον η φροντίδα του κήματος είναι θέμα οικογενειακής παράδοσης, αφού κι ο πατέρας κι ο παππούς μου τίμησαν την ιδιότητα του ανεστάτη σ' αυτό το κτήμα. Μάλιστα ο παππούς Βαγγέλης βραβεύτηκε το 1942 για την άριστη φύτευση του κήματος.

Υπάρχει όμως ακόμα ένας λόγος, που αγαπώ αυτό το κτήμα. Είναι η ευγνωμοσύνη που νιώθω προς τους ιδιοκτήτες του, τον **Λέοντα** και την **Ασπασία Λεμού**. Εδώ και δέκα χρόνια τώρα που ανέλαβα ως ανεστάτης, μετά τον **Οδυσσέα Ξύδα** τον πατέρα μου, η οικογένεια Λεμού μ' έχει περιβάλει με την αγάπη

και την εμπιστοσύνη της. Χάρη στη δική τους πολύπλευρη συμπαράσταση έγινε δυνατή η μετατροπή του παλιού αρχοντικού σ' αυτόν το θαυμάσιο ξενώνα. Δεν είναι λοιπόν τυχαία η αφοσίωση της Κλαίρης κι η δικιά μου σε καθετί που έχει σχέση με το Κτήμα Περλεάς. Με τη συντροφιά του Βαγγέλη συνεχίζουμε την περιήγησή μας στο θαυμάσιο περιβόλι των 17 στρεμμάτων. Τα δέντρα είναι πυκνοφυτεμένα και με τέτοιο ομοιόμορφο τρόπο κλαδεμένα, ώστε το κτήμα παρουσιάζει μια εικόνα συμπαγή και αδιάσπαστη. Πολλά απ' αυτά είναι μεγάλης ηλικίας, μερικά μάλιστα είναι υπεραιωνόβια. Ο Βαγγέλης μας εξηγεί αναλυτικά όλη την παλιά διαδικασία του ποτίσματος από την εξαγωγή του νερού με τον μάγγανο, ως τη μεταφορά του με αυλάκια μέχρι το πιο απομακρυσμένο σημείο του κήματος. Ήταν ένας συνεχής αγώνας του ανθρώπου με τη γη, που επέτρεπε όμως στους ανθρώπους να εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους από τα προϊόντα των κτημάτων. Άλλωστε τα εσπεριδοειδή του Κάμπου ήταν πασιγνώστα όχι μόνον στην Ελλάδα αλλά και

ΚΤΗΜΑ ΠΕΡΛΕΑ. Στο εσωτερικό του Ξενώνα κυριαρχεί η γλυκειά αίσθηση του παρελθόντος, με όλα εκείνα τα στοιχεία της φινέτσας, της απλότητας και της λειτουργικότητας.

στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στην Τουρκία, Ρουμανία και Ρωσία, όπου εξαγόταν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70. Σε κάποια απ' αυτά τα λιμάνια, όπως στην Οδησσό και την Κωνσταντινούπολη, συνήθιζαν να μεταβαίνουν άνθρωποι του κτήματος για επίβλεψη της εκφόρτωσης. Κάποιοι απ' αυτούς παντρεύονταν σ' αυτά τα λιμάνια, δημιουργούσαν οικογένειες και έμειναν για πάντα.

-Ακόμα υπάρχουν άτομα της οικογένειας Ξύδα στην Οδησσό και στην Κωνσταντινούπολη, λέει χαρακτηριστικά ο Βαγγέλης.

Ο ΚΑΜΠΟΣ ΕΧΕΙ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ενώ όμως κάποτε ο Κάμπος συντηρούσε χιλιάδες ανθρώπους με τα προϊόντα του, σήμερα έχει χάσει ένα μεγάλο μέρος από την αποδοτικότητα και τη ζωντάνια του. Σ' αυτό συνετέλεσε κυρίως η **δραματική μείωση της τιμής των εσπεριδοειδών**, σε τέτοιο βαθμό, ώστε η τιμή διάθεσής τους μετά βίας καλύπτει το κόστος συλλογής και καλλιέρ-

γειας. Έτσι τα κτήματα έχουν χάσει πια το αρχικό οικονομικό τους ενδιαφέρον, τόσο για τους ιδιοκτήτες όσο και για τους ανεστάτες, με αποτέλεσμα όλο και λιγότεροι νέοι άνθρωποι να προσελκύονται στην καλλιέργεια των κτημάτων. Η πραγματικότητα αυτή, σε συνδυασμό και με άλλες οικονομικές συγκυρίες, οδήγησε πολλούς ιδιοκτήτες στην απόφαση να πουλήσουν τα κτήματά τους. Η μεταβολή όμως αυτή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των κτημάτων είχε και τις παρενέργειές της. Πολλοί απ' τους νέους ιδιοκτήτες, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις κληρονομικές απαιτήσεις των παιδιών τους, προέβησαν στην κατάτμηση των κτημάτων σε μικρότερα τμήματα. Επακολούθησαν η άναρχη δόμηση και οι αρχιτεκτονικές παρεκκλίσεις. Ακόμα κι έτσι όμως, ο Κάμπος στο σύνολό του διατηρεί την αυθεντική του όψη, που τον καθιστά μοναδικό. Τα λίγα ακαλαίσθητα οικήματα απλά υπάρχουν για να επιβεβαιώνουν με την μίζερη παρουσία τους τη διαφορά αισθητικής ανάμεσα στους παλιούς και σύγχρονους

ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ. Η Κλαίρη ανάμεσα στις γυναίκες του Κάμπου, συμμετέχει στην διαδικασία παρασκευής της μεγάλης ποικιλίας των βιολογικών προϊόντων του κτήματος, από γλυκά του κουταλιού και μαριμελάδες.

ανθρώπους. Υπάρχει όμως κι άλλο πρόβλημα, σοβαρότερο, στον Κάμπο. Είναι το πρόβλημα της ποσότητας και κυρίως της ποιότητας του νερού.

Η μείωση των βροχοπτώσεων, σε συνδυασμό με τις αυξημένες υδροληπτικές ανάγκες, επιβάλλουν την άντληση νερού από όλο και βαθύτερα σημεία του υδροφόρου ορίζοντα. Σήμερα λοιπόν το βάθος άντλησης έχει φθάσει τα 80 μέτρα με συνέπεια ο υδροφόρος ορίζοντας να δέχεται την επίδραση του νερού της θάλασσας, που ούτως ή άλλως βρίσκεται σε μικρή απόσταση. Έτσι το νερό, που μέσω του δημοτικού δικτύου διοχετεύεται στα σπίτια του Κάμπου, είναι γλυφό και σκληρό, δυσάρεστο στη γεύση και ακατάλληλο για πόση. Η υψηλή περιεκτικότητά του σε αλάτι το καθιστά ακατάλληλο ακόμα και για πότισμα των δέντρων. Και αν μεν το ελάχιστο ύψος βροχόπτωσης ξεπεράσει σ' ένα χρόνο τα 700 χιλιοστά, τότε το νερό των πηγαδιών επαρκεί για το πότισμα των δέντρων. Αν όμως, το ύψος της ετήσιας βροχόπτωσης

είναι αρκετά χαμηλότερο από τα 700 χιλιοστά, τότε το νερό που προέρχεται απ' το πηγάδι μετά βίας επαρκεί για ένα - δυο ποτίσματα το χρόνο.

Το ίδιο και μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζουν και οι άνθρωποι όχι μόνον του Κάμπου αλλά και της ευρύτερης πεδινής περιοχής της Χίου, που είναι υποχρεωμένοι είτε να αγοράζουν το πόσιμο νερό τους είτε να το προμηθεύονται με μπετόνια από τις πηγές κάποιων διπλανών χωριών.

-Ο μόνος τρόπος για ν' αντιμετωπισθεί κάπως το πρόβλημα είναι η δημιουργία μιας σειράς φραγμάτων, που θ' αποταμιεύουν το βρόχινο νερό, μας δηλώνουν οι κυρίες του Διοικητικού Συμβουλίου του "Φιλοπρόοδου Ομίλου Κάμπου".

Μας υποδέχονται ένα βράδυ στα γραφεία του Ομίλου τους, στον Κάμπο. Είναι όλες ευγενέστατες, μορφωμένες και με γνήσιο ενδιαφέρον για τα προβλήματα του τόπου τους. Σ' αυτό άλλωστε το ενδιαφέρον οφείλεται η ίδρυση του Φιλοπρόοδου Ομίλου ήδη

ΠΡΟΓΕΥΜΑ ΣΤΟΝ ΠΕΡΛΕΑ σημαίνει αμόλυντο φυσικό περιβάλλον, ευωδιές από το περιβάλλον και έξοχα βιολογικά προϊόντα.

από το 1975. Ήταν τότε, που τα υγρά απόβλητα των εργοστασίων χυμών και γαλακτοκομικών προϊόντων διοχετεύοντο στην κοίτη του χειμάρρου **Κοκκαλά** και όχι μόνον υποβάθμιζαν το έδαφος των περιβολιών αλλά προκαλούσαν και δυσοσμία στην ευρύτερη περιοχή του Κάμπου. Οι συντονισμένες τότε ενέργειες του Ομίλου συνετέλεσαν, στην δημιουργία βιολογικών καθαρισμών, που εξουδετέρωσαν τις συνέπειες των αποβλήτων. Υπάρχουν κι άλλα μικροπροβλήματα, η μεγαλύτερη όμως πικρία της κοινωνίας του Κάμπου απέναντι στην πολιτεία είναι, ότι μολονότι ο Κάμπος είναι κατά βάση αγροτική περιοχή, αντιμετωπίζεται από την εφορία ως **αστική περιοχή** κι έτσι, σε περιπτώσεις κληρονομικής μεταβίβασης των κτημάτων η μέρος αυτών, το μεταβιβαζόμενο τμήμα φορολογείται ως **οικόπεδο**.

Μια σημαντική διαπίστωση που προκύπτει από την συζήτηση είναι, ότι ο Όμιλος ομόφωνα υποστηρίζει την επέκταση της ήπιας μορφής τουρισμού στον Κάμπο, κατά το πρότυπο του κτήματος "Περλέας". Έχει πάνω από 100 εγγεγραμμένα μέλη ο Φιλοπρόοδος Όμιλος Κάμπου και διοικείται από 5μελές Συμβούλιο.

Η πολιτιστική δραστηριότητά του συμπληρώνεται με μια σειρά από ενδιαφέρουσες εκδόσεις με Χιακά Θέματα και καλαίσθητα ημερολόγια με θέματα από τον Κάμπο, που ο Όμιλος μάς χαρίζει ως ανάμνηση της γνωριμίας μας.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΩΙΝΟ ΣΤΗ ΦΥΣΗ

Ο πρώτος επισκέπτης της μέρας στον Περλέα είναι πάντα ο ήλιος. Προσανατολισμένα όπως είναι προς την Ανατολή τα παράθυρα των δωματίων, δέχονται από νωρίς τις πρώτες ακτίνες, αμέσως μόλις αυτές ξεπροβάλλουν πάνω από τις κορυφές των πορτοκαλιών. Αντίθετα, ο μακρύς εσωτερικός διάδρομος του ξενώνα είναι ακόμη βυθισμένος στο μισοσκόταδο. Σ' αυτό το χώρο, που από κάθε σημείο του αναδίδει τη μυρωδιά του παρελθόντος, αναπαύονται στις γωνιές τους αντικείμενα και φόρμες, που σπάνια συναντάει πια κανείς: μια παλιά κινηματογραφική μηχανή, ένα διπλό ποδήλατο, μια θρυλική ραπτομηχανή SINGER, φωτογραφικές μηχανές και ραδιόφωνα παμπάλαια. Κάθε πρωί που περνάω από μπροστά τους τα αγγίζω απαλά, με σεβασμό στην κατασκευαστική φινέτσα και την τεχνολογική πρωτοπορία που αντιπροσώπευαν για την εποχή τους. Ύστερα βγαίνω για μερικά λεπτά στην πρωινή δροσιά της υπέροχης ταρατάσας, κάθομαι για λίγο στον αναπαυτικό ψάθινο καναπέ. Πάνω από το κεφάλι μου η υπεραιωνόβια κουκουναριά, απέναντι ο καταπράσινος ορίζοντας των δέντρων και λίγα μέτρα πιο κάτω η στέρνα με τα χρυσόψαρα και τα νούφαρα, η πλακόστρωτη αυλή και τα τραπεζάκια με το στρωμένο πρωινό.

-Σήμερα οι μαρμελάδες σας θα είναι πορτοκάλι και δαμάσκηνο λέει η Κλαίρη. Κάθε μέρα σας βάζω διαφορετική, για να προλάβετε να τις δοκιμάσετε όλες.

Κι ενώ αρχικά στεναχωριέμαι, που το σημερινό μενού δεν περιλαμβάνει το μανταρίνι και την περίφημη "**τριπλή**" (πορτοκάλι, νεράντζι,

γκρέϊπ-φρουτ), πολύ γρήγορα αλλάζω γνώμη. Κι αυτές οι δυο είναι υπέροχες, με τη δική τους ξεχωριστή γεύση, όπως άλλωστε κι όλες οι υπόλοιπες, λεμόνι, βερύκοκο, φράουλα και σύκο. Όλες αυτές οι μαρμελάδες, όπως και η μεγάλη ποικιλία των γλυκών του κουταλιού, παρασκευάζονται στο κτήμα, από προϊόντα του κτήματος, που εδώ και **δέκα χρόνια καλλιεργείται βιολογικά**, χωρίς τη χρήση χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, κάτι βέβαια που είναι αναγνωρισμένο με επίσημη πιστοποίηση τα τελευταία οχτώ χρόνια. Το σημαντικότερο όμως είναι, ότι ο Βαγγέλης Ξύδας, μαζί με κάποιους άλλους πρωτοπόρους βιοκαλλιεργητές στον Κάμπο, ξεκίνησε την βιοκαλλιέργεια στο κτήμα πολύ πριν καθιερωθούν από την πολιτεία τα σχετικά κίνητρα για τους βιοκαλλιεργητές.

Θαυμάσιο ψωμί σε διάφορες ποικιλίες, κέικ, μέλι, φρέσκος χυμός πορτοκαλιού, γευστικότατη ελληνική γραβιέρα και αυγά από τις κότες του κτήματος συμπληρώνουν το πρωινό, που από τους πρώτους κιόλας μήνες της Άνοιξης σερβίρεται στο φυσικό περιβάλλον

του Περλέα, μέσα στα μεθυστικά αρώματα των εσπεριδοειδών.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΜΠΟ -ΑΤΕΛΕΙΩΤΗ ΓΟΗΤΕΙΑ

Πότε μπορεί να πει κανείς ότι γνώρισε τον Κάμπο; Δεν είμαι βέβαιος. Για κάποιους ολιγαρκείς, μια βόλτα με αυτοκίνητο είναι ίσως αρκετή. Για άλλους θα χρειαζόταν μια βδομάδα. Μα να είστε σίγουροι, πως υπάρχουν πολλοί, που θα ήθελαν να μείνουν - και μένουν - στον Κάμπο, για μια ολόκληρη ζωή. Ο Γιώργος Θεοτοκάς το αποτυπώνει επιγραμματικά: *"Ο Κάμπος είναι ο τόπος, όπου θα ήθελε κανείς σε ορισμένες στιγμές, να σταθμεύσει για πάντα..."*.

Έχουν γραφτεί και δημοσιευτεί τόσα για τον Κάμπο, αιώνες τώρα ασχολήθηκαν μαζί του κορυφαίοι ξένοι περιηγητές με τις περιγραφές τους. Παρόλα αυτά έχω την αίσθηση, ότι πολύ λίγο είναι γνωστός στον μέσο Έλληνα ο Κάμπος. Ανοίγω το μνημειώδες πεντάτομο έργο (έκδοθεν το 1923) του Γεωργίου Ι.

ΚΤΗΜΑ ΚΑΡΑΒΑ. Τοποθετημένη πάνω στον χείμαρο Κοκκαλά η είσοδος στο κτήμα Καράβα, εντυπωσιάζει με την βοτσαλωτή ράμπα της, τὰ πέτρινα καθιστικά και τις μεγαλοπρεπείς παραστάδες.

Ζολώτα "ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΧΙΟΥ" και διαβάζω:
"Από της πόλεως άρχεται το φυτευμένον μ' εσπεριδοειδή δάσος, το οποίον ονομάζεται Κάμπος, πλήρης από περιβόλια μεγάλα και μικρά και κήπους, περιφρασσομένους δια τοίχων. Έκαστος των παραδείσων τούτων περικλείει μίαν κατοικίαν και εν φρέαρ απαιτήτως, λεγόμενον εν Χίω μάγγανον ή μαγανοπήγαδον. Το εσωτερικόν του Χιακού περιβολίου είναι γοητευτικόν. Η αυλή είναι ο κυριότερος κενός χώρος, ο αφιερωμένος εις την οικογένειαν, τα ζώα, το φρέαρ και τας άλλας ποικίλας χρείας της αγροτικής ζωής, παρ'ην η κατοικία, πτωχή ή πολυτελής, αναλόγως. Αι κατοικίαι του Κάμπου αι αρχοντικά ήσαν άλλοτε ονομασταί και ελέγοντο **Πύργοι**, δια τε το στερεόν και απλούν της οικοδομής και εχρησίμευον ως θερινά διαμοναί των χωραϊτών ή καστρινών ευγενών.

Αυτόν τον πληθωρικό τόπο, τον γεμάτο ιστορία, αρχοντιά και ιδιαιτερότητες επιχειρούμε να γνωρίσουμε, με πολύωρες πεζοπορίες. Καθετί που περνάει από τα μάτια μας έχει το

δικό του ξεχωριστό ενδιαφέρον. Ακόμα κι οι μαντρότοιχοι, που σε σχέση με τα υπόλοιπα κτίσματα θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως τα απλούστερα δείγματα της Καμπούσικης αρχιτεκτονικής, έχουν την ποικιλία και την μαστοριά στην κατασκευή τους. Κάποιοι απ' αυτούς ξεπερνούν σε ύψος τα 3 μέτρα, ενώ άλλοι, ιδιαίτερα αυτοί ανάμεσα στα περιβόλια, είναι χαμηλότεροι. Πολύχρωμοι, ομορφοχτισμένοι και με μήκος πολλών χιλιομέτρων, είναι ένα αρχιτεκτονικό χαρακτηριστικό, απόλυτα εναρμονισμένο με το χώρο και μοναδικό σ' όλη την Ελλάδα. Υπάρχουν βέβαια και μερικοί, που είναι μισογκρεμισμένοι και παραμελημένοι, ίσως για να τονίζουν ακόμη πιο έντονα τη φθορά του χρόνου και την αδιαφορία των ανθρώπων.

Πολύ μεγαλύτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον από τους μαντρότοιχους παρουσιάζουν οι **Αυλόπορτες του Κάμπου**. Σύμφωνα με τον Γιώργο Μουτσάτσο, "αν και πολλές από αυτές είναι ετοιμόρροπες, ειδικά οι παλαιότερες, και σχεδόν όλες συλημένες από τα παλιά στο-

ΚΤΗΜΑ ΑΡΓΕΝΤΗ (ΑΡΓΕΝΤΙΚΟ). Ο Φίλιππος Αργέντης εξέχουσα φυσιογνωμία της Χίου, αναστύλωσε με ιδιαίτερη φροντίδα και με αρχιτέκτονα τον Αγγλο Α. Smith τμήματα του παλιού πύργου και με κατάλληλες επεμβάσεις και φυτεύσεις, αναβίωσε την μορφή και λειτουργία του περιβολίου του Κάμπου την εποχή της μεγάλης ακμής.

ΑΥΛΟΠΟΡΤΑ ΑΡΓΕΝΤΗ. Νεώτερη κατασκευή με μπρούτζινη επένδυση και οικόσημο, εντυπωσιάζει όπως και όλο το κτήμα.

ΡΟΠΤΡΟ με μπρούτζινο οικόσημο στην εξώπορτα του Αργέντικου, εκφράζει όλη την μεγαλοπρέπεια της οικογένειας.

λίδια τους (υπέρθυρα κυρίως) μοιάζουν μ' εκείνους τους ευγενείς άρχοντες, που βάρβαροι απογύμνωσαν από κάθε δηλωτικό της αρχοντιάς τους, όμως το μόνο που δεν κατόρθωσαν να τους αποσπάσουν ήταν το γαλήνιο και ευγενικό παρουσιαστικό τους".

Οι πόρτες αυτές είναι περίτεχνες και μαρτυρούν τις τάσεις αυτοπροβολής και προπαντός της διάθεσης για πρωτοτυπία των ιδιοκτητών τους. Οι αυλόπορτες είναι χτισμένες με τη γνωστή καφεκόκκινη και κιτρι-νωπή θυμιανούσιχη πέτρα, που κατάλληλα χρησιμοποιημένη σχηματίζει περίτεχνους συνδυασμούς. Συχνά χρησιμοποιείται μάρμαρο, ειδικά στους θολίτες, καθώς επίσης και μια γκρίζα σκληρή πέτρα, που έφερναν από τη Μικρά Ασία και συγκεκριμένα από την Χερσόνησο της Ερυθραίας.

Ένα στοιχείο που παρατηρούμε σχεδόν έξω απ' όλες τις αυλόπορτες είναι δυο μικρά λίθινα πεζούλια με ένα-δυο σκαλοπάτια. Ο ρόλος τους ήταν να διευκολύνουν το ανέβασμα στα μουλάρια και στα άλογα. Πολλές απ' αυτές διατηρούν ακόμη τα ίχνη του λαμπρού τους παρελθόντος, λιθανάγλυφα, οικόσημα και χρονολογίες κτίσης. Κάποιες άλλες όμως έχουν χάσει την παλιά τους αίγλη, τα ξύλινα φύλλα τους απομένουν σαρακοφαγωμένα ή

έχουν αντικατασταθεί με σιδερένια.

Ελάχιστους ανθρώπους συναντάμε στις περιπλανήσεις μας στον Κάμπο, εδώ δεν υπάρχουν καφενεία και αργόσχολοι. Ακόμη και τα αυτοκίνητα σπανίζουν στα στενά δρομάκια. Που και που όμως ακούγονται κάποιοι θόρυβοι πίσω απ' τις κλειστές αυλόπορτες. Σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν διστάζουμε, σπρώχνουμε ελαφρά την πόρτα και διαπιστώνουμε μετά από λίγο την ύπαρξη ανθρώπινης παρουσίας. Δεν είναι άλλος από τον ανεστάτη του κτήματος, που ξεπροβάλλει από το περιβόλι κι έρχεται να μας προϋπαντήσει. Πάντα ευγενικός μαζί μας, είναι πρόθυμος να μας δώσει κάθε πληροφορία είτε για το κτήμα είτε για οποιοδήποτε άλλο διπλανό αρχοντικό.

Στο κτήμα **Μυλωνάδη** μας περιμένει μια έκπληξη. Ο ανεστάτης μας οδηγεί σε μια κολοσσαία λίθινη κατασκευή στο κέντρο του κτήματος, που είναι μοναδική σ' ολόκληρο τον Κάμπο. Είναι μια υπερυψωμένη μακρόστενη στέρνα μήκους 140 (!) μέτρων, κατασκευασμένη εξ' ολοκλήρου από μονοκόμματα μαρμάρινες πελεκητές πλάκες, τόσο άψογα συναρμοσμένες μεταξύ τους, που φέρνουν έντονα στο νου εικόνες από μεγαλιθικά μνημεία της αρχαιότητας. Θαυμάζουμε

για ώρα πολλή αυτό το έργο, που όχι μόνο για την εποχή του (1870-1880) αλλά και για τα σύγχρονα κατασκευαστικά δεδομένα, μπορεί να χαρακτηριστεί σημαντικό και σπουδαίο.

Αν η στέρνα του Μυλωνάδη μας εντυπωσιάζει με τις εξωπραγματικές διαστάσεις και την γεωμετρική της τελειότητα, οι υπόλοιπες στέρνες των κτημάτων του Κάμπου μας γοητεύουν με την πλαστικότητα της κατασκευής τους. Οι μαρμάρινες κολώνες με τις περίτεχνες βάσεις και τα κιονόκρανα, καθώς και τα υπόλοιπα ανάγλυφα μοτίβα, μεταμορφώνουν τη στέρνα από απλή χρηστική κατασκευή, ως το στοιχείο με την πιο πλούσια ίσως διακόσμηση στα αρχοντικά του Κάμπου. Συναντάμε μια μεγάλη ποικιλία διακοσμητικών μοτίβων, τόσο στα κιονόκρανα που μιμούνται τον κορινθιακό ρυθμό ή είναι διακοσμημένα με φύλλα και λουλούδια, όσο και στις βάσεις των κολώνων αλλά και στους κρουνοίς, απ' όπου το νερό ρέει στις γούρνες. Στοιχεία γειτονικά με τη στέρνα, που αποτελούν σχεδόν αδιάσπαστο σύνολο με αυτήν,

είναι ο **μάγγανος** και η **πέργκολα**. Μάγγανους συναντάμε σε πολλά μέρη της Ελλάδας, στη Χίο όμως εντυπωσιάζουν με το μέγεθος και τη διακόσμησή τους. Κατασκευάζονται από σκληρό ξύλο, συνήθως αμυγδαλιάς ή τσικουδιάς και φέρουν μια σειρά από σιδερένια κουβαδάκια, τα "**σικλιά**", που όταν περιστρέφεται ο τροχός, ανεβαίνουν γεμάτα νερό απ' το πηγάδι.

Οι κολώνες της στέρνας στηρίζουν την πέργκολα, πάνω στα δοκάρια της οποίας απλώνεται η κληματαριά, για να δίνει σκιά, να περιορίζει την εξάτμιση του νερού και να εμποδίζει το νερό να πρασινίζει. Στον Κάμπο όμως η καλλιτεχνική διάθεση δεν περιορίζεται μόνον στα μεγάλα οικοδομήματα (σπίτια, στέρνες, εκκλησίες) αλλά επεκτείνεται και στα ...δάπεδα. Είναι τα περίφημα "**βοτσαλωτά**" του Κάμπου, που καλύπτουν υπαίθριους χώρους στις αυλές αρχοντικών και εκκλησιών. Στις εντυπώσεις του από τον Κάμπο, γράφει ο Muthard για τα βοτσαλωτά: "*Υπό την ταράτσαν βλέπει τις αμέσως αυλήν κανονικότηταη και καθαρωτάτην, εστρωμένην*

ΚΤΗΜΑ ΜΥΛΩΝΑΔΗ. Ο αυλόγυρος με τα αιωνόβια πανύψηλα δένδρα και το παλιό σπίτι στο κτήμα Μυλωνάδη.

Η ΣΤΕΡΝΑ ΣΤΟ ΚΤΗΜΑ ΜΥΛΩΝΑΔΗ εντυπωσιάζει με την ιδιορρυθμία και την μοναδικότητά της. Μήκους 140 μ. και με πλάτος και ύψος περί τα 2,50 μ. είναι κατασκευασμένη από συμπαγές λευκό μάρμαρο και αρδεύει όλο το περιβόλι με το νερό από τα δυό Μαγγανοπήγαδα του κτήματος. Ο διάδρομός της χρησιμεύει σαν περπάτατος και σε παλαιότερες εποχές για χορούς κάτω από την πέργκολα που υπήρχε.

δια μικρών χαλικίων μαύρων και λευκών, κατά σχέδια χαριέστατα, δια τα οποία οι Χίοι επιδεικνύουσιν ανεξάντλητον επινοητικότητα". Εκτός όμως από την "ανεξάντλητον επινοητικότητα", αυτό που κυρίως ο Murhard παραλείπει να αναφέρει, είναι η **"ανεξάντλητη υπομονή"**. Εκατοντάδες, χιλιάδες, μικρά λευκά και μαύρα βοτσαλάκια οβάλ σχήματος (τα λιλαδάκια), σφιχτοδεμένα το ένα δίπλα στο άλλο, καλύπτουν πολλές δεκάδες τετραγωνικών μέτρων σε μια αδιάκοπη εναλλαγή, ένα ατελείωτο παιχνίδισμα του άσπρου και του μαύρου και σχηματίζουν μοτίβα αιθέρια, αρμονικά, με καμπύλες, ρόμβους και ορθογώνια, άλλοτε γεωμετρικά και άλλοτε συγκεκριμένα, με τις μορφές ζώων, πουλιών ή λουλουδιών. Όλα αυτά τα βότσαλα μαζεύτηκαν ένα-ένα, με το χέρι, τα μαύρα από την φημισμένη νότια ακτή στον Εμπορειό, τα **Μαύρα Βόλια**, ενώ τα άσπρα, από την παραλία **Καμάρι**, κοντά στο Χωριό Νεχώρι,

στα Καμπόχωρα. Ακολουθεί η τεχνική εργασία (που περιλαμβάνει το στρώσιμο του εδάφους με μπετόν και παλιότερα με μίγμα από χοντρή άμμο, ασβέστη και πετραδάκια που ονομαζόταν **ασβεστοτοσάιλο**) και στο τέλος η καλλιτεχνική εργασία (που περιλαμβάνει την πλήρη σχεδίαση του θέματος αρχικά σε χοντρό χαρτί, αργότερα σε φύλλο ψευδαργύρου ή κασσίτερου και τέλος την αποτύπωση του θέματος με τα λευκά και μαύρα βοτσαλάκια).

*-Όλες αυτές οι δουλειές, εργατική, τεχνική και καλλιτεχνική, πέρασαν απ' τα χέρια μου, μας λέει ο **Δημήτρης Κυτριλάκης**, όταν αποφάσισα να φτιάξω απ' την αρχή την αυλή του **"Μαυροκορδάτικου"**.*

Αναστηλωμένος μεγάλος πύργος της γνωστής ιστορικής οικογένειας το Μαυροκορδάτικο, ανήκει σήμερα στο Δήμο Χίου και λειτουργεί ως παραδοσιακός ξενώνας και εστιατόριο με υψηλή ποιότητα και μεγάλη

ποικιλία εδεσμάτων. Παραμένουν αξέχαστες στη μνήμη μας οι ώρες της δροσερής ανοιξιάτικης βραδιάς, ανάμεσα σε φίλους, στο Μαυροκορδάτικο.

Εξίσου υπέροχες ήταν οι στιγμές που ζήσαμε στο άλλο φημισμένο εστιατόριο του Κάμπου, το **"Περιβόλι"**, μέσα στο κτήμα και τη θαυμάσια αυλή της παλιάς ιδιοκτησίας Λυκιαρδόπουλου. Εδώ ο **Βαγγέλης Ξύδας** (πρωτεξάδελφος του Βαγγέλη Ξύδα απ' τον Περλέα) συνεχίζει μια μεγάλη γευστική παράδοση του χώρου, με πλήρη κάβα και κουζίνα, που θα ικανοποιήσουν ακόμη και τον πιο απαιτητικό γευσιγνώστη.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΜΠΟ

Θα ταν μεγάλη παράλειψη αν δεν επισκεπτόμασταν τις δυο παραγωγικές μονάδες, που έχουν συνδέσει το όνομά τους με τον Κάμπο: **Τον Αγροτικό Συνεταιρισμό Εσπεριδοκαλλιεργητών Χίου** και την παραδοσιακή **Ποτοποιία Τέττερη**. Είχαμε την ευκαιρία να δοκιμάσουμε και να εκτιμήσουμε την ποιότητα των προϊόντων και των δυο αυτών επιχειρήσεων, ήδη από την πρώτη επίσκεψή μας στο νησί, εδώ και δυο χρόνια. Ο Συνεταιρισμός με έδρα τον Κάμπο Χίου, ιδρύθηκε το 1985 μετά από συγχώνευση των τεσσάρων τοπικών συνεταιρισμών εσπεριδοκαλλιεργητών. Σήμερα αριθμεί 530 μέλη - εσπεριδοκαλλιεργητές και ανάμεσα στους πολλαπλούς αγροτικούς σκοπούς του ο σημαντικότερος είναι η μεταποίηση των εσπεριδοειδών της περιοχής του Κάμπου και της ευρύτερης περιοχής για την παραγωγή χυμών, που διατίθενται στην αγορά της Χίου, της Ελλάδας και του εξωτερικού. Η ποιότητα και η γεύση των αναψυκτικών και χυμών του συνεταιρισμού (πορτοκαλάδα, λεμονάδα, μανταρινάδα) είναι ξεχωριστή και οφείλεται τόσο στην ιδιαιτερότητα των ποικιλιών των εσπεριδοειδών του Κάμπου, όσο και στους αυστηρούς ποιοτικούς ελέγχους που τηρούνται σε όλα τα στάδια. Ιδιαίτερα τα μανταρινία του Κάμπου αποτελούν μια ξεχωριστή ποικιλία και γι' αυτό το λόγο πωλούνται με την καθιερωμένη πια ονομασία **"Μανταρινία Χίου"**.

Η Ποτοποιία Τέττερη εξάλλου είναι μια γνήσια οικογενειακή μονάδα που παρασκευάζει ούζο ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα. Η ίδια αυθεντική συνταγή που έκανε πασίγνωστο το

ούζο Τέττερη έχει μεταφερθεί από γενιά σε γενιά και συνεχίζεται ως σήμερα, με αποτέλεσμα το νησιωτικό ούζο Τέττερη με τη σπάνια γεύση του να κατατάσσεται ανάμεσα στα 10 καλύτερα ούζα της Ελλάδας.

Ξεναγούμαστε στους χώρους της απόσταξης, της εμφιάλωσης και της συσκευασίας και διαπιστώνουμε την συνύπαρξη της πατροπαράδοτης απόσταξης με την επιστημονική γνώση και τη σύγχρονη τεχνολογία. Περνάμε μπροστά από τεράστιους χάλκινους αποστακτήρες που ακόμα χρησιμοποιούνται, αγγίζουμε παμπάλαια εργαλεία και σκεύη σε χώρους ειδικά διαμορφωμένους, ακούμε τις μνήμες και διηγήσεις των εγγονών Γιάννη και Αλέκου Τέττερη. Ύστερα μεταφερόμαστε από το μισοσκόταδο στο φως, από τα χάλκινα σκεύη στους υπολογιστές και στους χημικούς, στην εξέλιξη, στο σύγχρονο πρόσωπο

ΒΟΤΣΑΛΩΤΑ. Τα περιώφημα βοτσαλωτά του Κάμπου είναι έργα τέχνης.

ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΑΝΤΟΥΑΝΟ. Πέτρινη σγάλα και στηθαίο, και βοτσαλωτή αυλή στην κατοικία Αντουάνο.(αριστερά)

της εταιρίας, στην ποικιλία των εμφιαλωμένων προϊόντων που είναι παρατεταγμένα στα ράφια: το φημισμένο υψηλόβαθμο **Ούζο No 5** (46% VOL), ιδιαίτερα αγαπητό στους μερακλήδες της γεμάτης γεύσης, το ελαφρύτερο **Ούζο No 7** με το δροσερό άρωμα, το γνήσιο παλαιωμένο BRANDY, το Ούζο και το Λικέρ Μαστίχας, το Λικέρ με το Χιώτικο Μανταρινί... Μια ολόκαιρη γκάμα αυθεντικών χιώτικων προϊόντων, που έχουν πρόσφατα πιστοποιηθεί στο σύστημα ISO 9002 και στο σύ-

ΤΟ ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ “ΠΕΡΙΒΟΛΙ” στον Κάμπο είναι ένας χώρος αρχοντικός, αντάξιος του παλιού οικημάτων, με έξοχη ποιότητα εδεσμάτων και θαυμάσια εξυπηρέτηση.

στημα HACCP. Όλα τα προϊόντα μπορεί εδώ και δυο χρόνια να τα βρει και να τα απολαύσει κανείς και εκτός Χίου, στο υποκατάστημα της Αθήνας, Αλικαρνασσού 14, Ν. Σμύρνη, τηλ. 9419904, FAX 9419025. Τσουγκρίζουμε τα ποτήρια μας με τον Γιάννη και Αλέκο με ούζο Νο 5, και ευχόμαστε να συνεχίσουν να κάνουν ωραίο ούζο για πολλά ακόμα χρόνια...

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αεροδρόμιο Χίου, έλεγχος αποσκευών, απογείωση. Σε λίγα λεπτά η Χίος ξεμακραίνει, χάνεται στον νυχτερινό ορίζοντα, πε-τάμε και πάλι πάνω απ' το Αιγαίο, πότε πέ-ρασε κιόλας μια βδομάδα; Έχει μεγάλη απο-νιά αυτή η γρήγορη απομάκρυνση, δεν αφήνει στην ψυχή περιθώρια να προσαρμοστεί, την ξεκόβει απότομα από την αύρα

ενός τόπου. Ενώ δεν έχει σβήσει ακόμα η ευωδιά του Κάμπου, ξαναμπαίνουμε στα καυσαέρια της Θεσσαλονίκης.

Οι μνήμες όμως κι οι εικόνες παραμένουν ζωηρές. Ξαναγουρίζουν έντονα οι μυροδάτες ώρες στο Κτήμα του Περλέα, τα βραδινά στο “**Αερικό**” με τους φίλους μας Γιώργο και Στράτο Μπεννοβία, τα ουζάδικα στη Χίο με την κοσμοσυρροή και τους μεζεδες τους.

Ένα δειλινό ξεκινάμε με τον Γιώργο Μισετζή για τον Ανάβατο. Είναι ο άνθρωπος, που μαζί του έχουμε συνδέσει μερικές από τις ωραιότερες στιγμές μας τα δύο τελευταία χρόνια στη Χίο, τόσο στα υπέροχα παραδοσιακά “**Σπιτάκια**” του στο μεσαιωνικό χωριό των Αυγωνύμων, όσο και στις αλληπάλληλες κοινές μας αναβάσεις στον βράχο του Ανάβατου.

-Ξέρω πόσο αγαπάτε τον Ανάβατο, γι' αυτό θα σας δείξω κάτι, που θα σας αρέσει.

Το τελευταίο φως της μέρας μας βρίσκει στα ψηλώματα του Κάστρου. Ίδια όπως πάντα σιωπή και μοναχικότητα, στα ερείπια όμως κάτι δείχνει ν' αλλάζει. Προσεγγιμένες αναστηλώσεις, απομακρύνσεις χωμάτων και μπάζων, εμφανίσεις νέων κτισμάτων, η περιφέρεια εκκλησία της Παναγίας αρχίζει ν' αποκτά στέγη, η ανάκληση του Ανάβατου έχει επιτέλους ξεκινήσει.

Ευχόμαστε να ολοκληρωθεί με τον καλύτερο τρόπο, έτσι όπως του αξίζει αυτού του τόσο σπουδαίου ιστορικού χώρου.

Δυο μέρες πριν αναχωρήσουμε συναντάμε το **Δημήτρη Κοκκινάκη**. Μας οδηγεί στο αρχοντικό **Ζυγομαλά**, ιδιοκτησίας τώρα Ιωάννη Κοκκινάκη. Πάνω ακριβώς στον κεντρικό δρόμο, είναι ένα από τα πιο επιβλητικά σύνολα του Κάμπου, με νεοκλασσικές επιρροές και εργασία εξαιρετικής τέχνης στην πέτρα και στο μάρμαρο. Ασχολείται συστηματικά ο Δημήτρης με την ιστορία του νησιού του, ψάχνει με πάθος παλιά αρχεία και βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και Ιταλία, καταγράφει, συγκρίνει, αρχειοθετεί. Είναι πολλές και σημαντικές οι ιστορικές αναφορές του για τον Κάμπο, στοιχεία άγνωστα στο ευρύ κοινό, τι να πρωτοπεριλάβει όμως κανείς στα πλαίσια ενός άρθρου;

Λίγο αργότερα μας ξεναγεί στο αρχοντικό, μας δείχνει τις σπάνιες τοιχογραφίες. Είναι ένα όμορφο, ρομαντικό αρχοντόσπιτο, που κάποτε επισκέφθηκε ο Θεμ. Αθανασιάδης Νόβας κι έγραψε γι' αυτό: “*Θυμούμαι ένα*

καλοκαιρινό δειλινό στο αρχοντικό των Ζυγομαλάδων. Η σκηνοθεσία ήταν αυθεντικά μυθιστορηματική. Καθόμουν εκεί κι ερέμβαζα και φιλοσοφούσα. Τι φιλοσοφούσα; Οι περισσότερες αρχοντικές φαμέλιες - σκεπτόμουν - έχουν σκορπίσει ή χαθεί. Μένει μόνο η ξεθωριασμένη κορνίζα, αλλά η εικόνα άλλαξε. Κι όμως ούτε το μάτι ούτε η καρδιά πληγώνονται απ' τη μοιραία αυτή αλλαγή. Βλέπεις, συλλογίζεσαι, νοσταλγείς αλλά δεν λυπάσαι. Τι συμβαίνει; Συμβαίνει ότι στη Χίο - και αυτό είναι σχεδόν ένα θαύμα χιώτικο, η διαδοχή δεν ήρθε σαν επανάσταση αλλά σαν συνέχεια, σχεδόν σαν κληρονομιά. Στη θέση της παλιάς αρχοντιάς μπήκε ο αστικός κόσμος. Και ο κόσμος αυτός στη Χίο δε φαίνεται να κληρονόμησε μόνον τα υλικά, κληρονόμησε και τα ηθικά αγαθά. Η ευγένεια υποχρεώνει. Ο πλούτος υποχρεώνει επίσης. Σήμερα, αν δεν υπάρχει πλέον η πρώτη αίγλη, υπάρχει ακόμα η πρώτη αρετή. Ο πολιτισμός συνεχίζεται".

ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΖΥΓΟΜΑΛΑ. Η πέτρινη όψη της κατοικίας στον κεντρικό δρόμο με νεοκλασικά στοιχεία. Διακοσμητική παρόραση στην οροφή. Σχέδιο εξαιρετικής ευαισθησίας στην σύνθεση και στο χρώμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γεωργίου Ι. Ζολώτα, "ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΧΙΟΥ", Τόμος Α' ,II, Αθήνα 1923.
2. Φανής Αναιρούσης - Λεωνίδας Μυλωνάδης, "Ο ΚΑΜΠΟΣ ΤΗΣ ΧΙΟΥ", Εκδ. Ακρίτα, Αθήνα, ΕΚΔ. Β' 1995.
3. Γιώργου Μουτσάτσου, "ΑΥΛΟΠΟΡΤΕΣ ΚΑΜΠΟΥ ΧΙΟΥ", Γ' Εκδ. ΒΙΒΛ. "ΠΥΞΙΔΑ", ΧΙΟΣ 2000.
4. Γυμνάσιο Κάμπου (Περιβαλλοντική Εκπαίδευση) "Α. ΣΜΙΘ, ΚΑΜΠΟΣ - ΚΑΣΤΡΟ", ΟΜΗΡΕΙΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΥ ΧΙΟΥ, 1995.
5. ΕΦΗΜ. "ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΛΟΓΟΣ", ΑΡ. ΦΥΛΛ. 249, 18/3/2001, "ΤΟΥΛΙΠΕΣ ή ΛΑΛΑΔΕΣ".
6. Φιλίππου Αργέντη - Στίλπωνος Κυριακίδη. "Η ΧΙΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΓΕΩΓΡΑΦΟΙΣ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ". Τόμος 3. Εκδ. Εστία Αθήνα 1946.
7. Philippe Argenti. "LIBRO D' ORO DE LA NOBLESSE DE CHIOS". Επιμέλεια Φιλίππου Αργέντη. London 1962.
8. Ν.Ζ. Περρή. "Ο ΚΑΜΠΟΣ" Χίος 1972.
9. Χ. Μπούρα. "ΧΙΟΣ". "Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική", Εκδ. Μέλισσα 1982.
10. Φ.Αναιρούση Λ. Μυλωνάδη. "Οδοιπορικό Ο Κάμπος της Χίου". Εκδ. Υπουργείου Αιγαίου Αθήνα 1997

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ (0271)

ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΔΗΜΟΥ ΧΙΟΥ: 44389, 44344

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ: 24515

ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ: 23998

ΝΑΥΤΙΛΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΕΣΒΟΥ: 23971

TRAVEL SHOP (Ενοικ. Αυτοκινήτων)

Κος Καμπάς 20160, 21604

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

ΠΕΡΛΕΑΣ: 32217, 32962

ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΙΚΟ: 32900

ΠΕΡΙΒΟΛΙ: 31513

ΑΣΤΡΑΚΙΑ: 31609

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ: 31653

ΜΑΓΓΑΝΟ: 32539

ΚΟΥΝΗ ΦΑΝΗ : 31081

ΒΟΥΛΑΜΑΝΤΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ: 31733

ΤΟΠΑΚΑ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ: 29979

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΜΠΟ:

(1) ΚΤΗΜΑ ΠΕΡΛΕΑΣ,

(2) ΠΟΤΟΠΟΪΑ ΤΕΤΤΕΡΗ

(3) ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟ

ΕΣΠΕΡΙΔΟΚΑΛΛΕΡΓΗΤΩΝ ΧΙΟΥ

(1)

(2)

ΧΥΜΟΙ & ΑΝΑΨΥΚΤΙΚΑ ΧΙΟΥ

Κάμπος

Απολαμβάνεις ζωή

Α.Σ.Ε. ΧΙΟΥ
ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ
ΕΣΠΕΡΙΔΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ ΧΙΟΥ
ΚΑΜΠΟΣ, ΧΙΟΣ - ΤΗΛ. 0271 22572, 24472

ΔΙΑΝΟΜΗ ΑΘΗΝΑ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ : Η. ΠΛΑΪΤΑΚΗΣ & ΣΙΑ Ο.Ε. ΤΗΛ. 01 4082504